Poetska uporišta Borisa Marune

Blajić, Marija

Master's thesis / Diplomski rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:162:931096

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

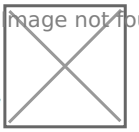
Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-28**

Repository / Repozitorij:

University of Zadar Institutional Repository

Sveučilište u Zadru

Odjel za izobrazbu učitelja i odgojitelja - Odsjek za razrednu nastavu
Integrirani preddiplomski i diplomski sveučilišni studij za učitelje

Marija Blajić

Poetska uporišta Borisa Marune

Diplomski rad

Zadar, 2016.

Sveučilište u Zadru

Odjel za izobrazbu učitelja i odgojitelja – Odsjek za razrednu nastavu

Integrirani preddiplomski i diplomski sveučilišni studij za učitelje

Poetska uporišta Borisa Marune

Diplomski rad

Studentica: Marija Blajić

Mentorica: doc.dr.sc.Katarina Ivon

Zadar, 2016.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, Marija Blajić**,** ovime izjavljujem da je moj **diplomski** rad pod naslovom „Poetska uporišta Borisa Marune“ rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 26. rujna 2016.

SADRŽAJ

1. UVOD 1

2. Dijaspora, egzil i emigracija (definiranje pojmova)..... 2

2.1. Dijaspora..... 2

2.2. Emigracija..... 3

2.3. Egzil 3

3. Hrvatska egzil – literatura 20. stoljeća.....5

3.1. Lasićev model književnosti 9

4. Emigrantska Hrvatska revija 11

5. Karakteristike Marunine poetike 15

5.1. Son of a bitch i stari pokvarenjak 17

6. Zbirke 19

6.1. I poslije nas ostaje ljubav 19

6.2. Govorim na sav glas 23

6.3. Ograničenja 28

6.4. Ovako 34

6.5. Bilo je lakše voljeti te iz daljine 37

7. Maruna u periodici 40

7.1. Hrvatska revija 40

7.2. Nova Hrvatska..... 41

7.3. Vijenac 41

8. Biografija Borisa Marune 43

9. ZAKLJUČAK 45

10. SAŽETAK 46

11.1. SUMMARY 46

11. LITERATURA 47

11.1. Izvori..... 47

11.2. Knjige 47

11.3. Članci 48

11.4. Internet..... 49

12. ŽIVOTOPIS 49

13. POPIS ILUSTRACIJA 50

1. UVOD

Al živjet doma nemam s čim,
Na svome prosjak ja sam,
Jer rodna zemlja sinu je tuđina,
A Hrvatska je strancu domovina!
Ko slijepac hajd u novi svijet,
Da budem novo roblje,
I ne gdje ću samac mrijet,
A seosko će groblje
Pod križem moga djeda čekat mene
Dok vani budem crko, kao štene!
(Matoš 1911, preko https://hr.wikisource.org/wiki/Iseljenik)

Stihovi iz pjesme *Iseljenik* najprognanijeg među hrvatskim prognanicima, kako ga je opisao Vinko Grubišić, Antuna Gustava Matoša, možda najbolje opisuju i definiraju stanje egzila, na jedan prigodan, poetski način.

Već s etimološkog stajališta možemo primijetiti kako se radi o jednom teškom, kompleksnom terminu. Naime, egzil potječe od latinskog izraza 'ex sole ire' što bi u prijevodu značilo 'ići sa sunca'. Otići u tamu, u nepoznato. Svakako, otkako je svijeta, bilo je i seljenja ljudi, kako dobrovoljnog tako i prisilnog. Egzil je termin koji označava potonje, a bio to unutrašnji ili vanjski egzil, u svakom slučaju znači ograničenje slobode za izgnanu osobu. Egzil je često spominjana tema oduvijek u književnosti. Povijest jedne od najraširenijih religija svijeta, kršćanstva, počinje egzilom (Adam i Eva su izgnani iz raja), a tema egzila se proteže kroz čitav taj glavni pisani izvor vjere svih kršćana, Bibliju. Egzil je tema i u mitu o Odiseju, legendi o Faustu, pa čak i u dječjem romanu *Čarobnjak iz Oza* koji završava slavnim citatom: „There is no place like home“ . O okrutnosti egzila govori i praksa Stare Grčke u kojoj je egzil bio alternativa smrtnoj kazni za zločine kao što su ubojstvo, izdaja i mnogi drugi. U tom slučaju osuđenik bi 'samovoljno' otišao iz zemlje te bi se odrekao svih pokretnih i nepokretnih dobara.

Od klasičnog razdoblja do današnjih vremena mnogi su se književnici i filozofi našli u nemilosti egzila, kako geografskom, tako političkom i duhovnom: grčki pjesnik Alkej, Sokrat,

rimski književnici Ciceron, Seneka, Ovidije, talijanski književnici Dante Alighieri i Niccolò Machiavelli, Miguel Cervantes, Voltaire, Heinrich Heine, Federico Garcia Lorca, lord Byron, Shelley, Ezra Pound, Victor Hugo, Jean Nicolas Arthur Rimbaud, ruski književnici: Kolokol, Turgenjev, Gogolj, Marina Cvjetajeva te mnogi drugi.

Boris Maruna je bio jedan od rijetkih egzilantskih pjesnika koji unatoč tome što se nalazio u limbu, predstavljao je poveznicu koja je spajala sve tri kulture: domicilnu književnost, književnost zemlje domaćina i taj prostor između u kojem pjesnik korespondira i s domicilnom književnosti i književnosti zemlje domaćina, a zadržava taj „položaj drugosti“ (Škvorc 2010:10).

Čak i nakon povratka u domovinu, Maruna je toliko razočaran stanjem da i dalje imamo osjećaj da je u egzilu, jer je zadržao „položaj drugosti“ prema domovini.

2. DIJASPORA, EGZIL, EMIGRACIJA (DEFINIRANJE POJMOVA)

Iako se u korištenju ovih pojmova u svakodnevnoj konverzaciji da implicirati da se radi o sinonimima, između njih postoji stanovita distinkcija koju možemo objasniti jedino ako krenemo od samog etimološkog aspekta tih riječi.

2.1.DIJASPORA

Riječ dijaspora (grčki *διασπορά,* rasijanost ili sijanje sjemena) je naziv za osobe ili za dio jednog naroda koji je bio prisiljen napustiti svoju korijensku zemlju, bivajući tako raspršeni na sve strane svijeta (https://hr.wikipedia.org/wiki/Dijaspora). Prvo što padne, vjerojatno, većini na pamet kad pročitamo ovaj doslovni prijevod s grčkog jezika, ’rasijanje’ je biljka. Uz biljku usko vezujemo rast, plodove, razmnožavanje. Ako ćemo promatrati iz ovog kuta što bi bilo logično s obzirom na etimološki korijen riječi dijaspora, da se sugerirati da su u jednom trenu, u prošlosti, dvije komponentne, domicilna država i sadašnja dijaspora, činile jedinstvenu bit iz čije baze su se iznjedrili zajednički običaji, jezik i kultura, te bez obzira kako su u bilo kojem trenu u povijesti taj isti narod bio nazivan – Dalmatinci, Jugoslaveni, Hrvati, Ilirci, oni čine jedan narod.

Kada promatramo hrvatske nacionalne manjine koje možemo nazvati i starom, povijesnom dijasporom, svima njima je zajednička činjenica da nemaju više svijest o iseljavanju, što je prirodno, budući da se radi o iseljavanju starom najmanje šest stoljeća. Oni smatraju državu u kojoj žive svojom domovinom, a Hrvatsku matičnom zemljom, no ne postoji pitanje povratka kao za neke druge skupine spomenute u ovom radu, točnije iseljenike. Skupno iselivši iz

matične zemlje u novu koloniju, primaran cilj im je bio očuvanje bitnih sastavnica vlastitog identiteta: jezika, vjere i običaja. To troje su nastojali ujediniti i kroz pisanu riječ, tako da, kad govorimo književnoj produkciji u dijaspori, koja je u većini nacionalnih manjina bila kvantitativno siromašna, govorimo redom o djelima s vjerskim predznakom, odnosno vjerskom tematikom. Radilo se o prijevodima dijelova Biblije, katekizmima, pjesmaricama, molitvenicima, pjesmama vjerskog karaktera. Naravno, one ne prate sinkronijski književni razvoj matične zemlje, tako da možemo zaključiti da njihova književnost ne pripada korpusu zemlje iz koje su došli, u ovom slučaju Hrvatske. Nju prati etnička književnost koja je uklopiva u korpus zemlje domaćina i tematski vezana uz postojanje i život određene etničke skupine na tematskoj razini. Radi se o etničkim piscima koji, premda se nazivaju državljanima zemlje domaćina (neki su dobili državljanstvo naknadno, a neki ga imaju od rođenja), tematski su vezani uz svoju etničku skupinu.

2.2.EMIGRACIJA

Emigracija (lat. emigrare – iseliti se) je pojam koji označuje preseljenje iz domovine u neku stranu zemlju, koje može biti uzrokovano širokim spektrom razloga kao što su ekonomski, politički, religiozni i sl.. Emigracija je uzrokovana različitim snagama, odbojnim faktorima zbog kojih sele iz zemlje i privlačnim faktorima nekog drugog prostora, u koje se emigrant seli. Također ga je moguće objasniti kao izbjeglištvo, prebjeglištvo i iseljeništvo u nekoj zemlji, terminima koji nisu istoznačnice. „Izbjeći znači pobjeći pred nečim i/ili nekim, a u mnogim slučajevima to označuje bježanje pred neprijateljskom silom, bijeg pred ratnim operacijama uglavnom iz političkih, rasnih ili vjerskih razloga. Prebjeći znači prijeći s jedne strane drugoj, odnosno napustiti svoju političku organizacijsku jedinicu (grad, regiju, domovinu), vjeru, narod ili bilo kakav ustroj kojemu je prebjeg pripadao te prijeći, postati članom, dijelom druge strane u sukobu ili kakve druge i drukčije opcije. Iseljenik je, prema tome, čovjek koji se nalazi privremeno ili trajno u iseljeništvu, emigraciji“ (Listeš 2015: 5)

2.3.EGZIL

Egzil (lat. ex sole ire) je pojam kojim se označuje 1. progonstvo, prognanstvo, izgnanstvo što bi značilo iseljenje iz domovine bilo ono prisilno, bilo dobrovoljno; 2. mjesto progona. Sam prijevod s latinskog jezika znači ’ići sa sunca’. Prema ovoj definiciji, egzil nas upućuje na prisilu i na boravak izvan zavičaja i domovine, te u novoj postojbini je svaki neugodan, mučan i silom izazvan boravak (Listeš 2015: 5) Budući da je teško zamisliti da nešto što je

počelo na tako neugodan način kao što je prisila, prijetnja te bilo kakav čin koji nosi negativnu konotaciju, a izaziva tjeranje individue ili skupine ispod vlastitog 'sunca' na novi, hladni teritorij, može u budućnosti izazvati neki pozitivan osjećaj, egzil možemo definirati kao stanje.

Danas, u vrijeme globalizacije, o egzilu kao stanju je vrlo teško govoriti. Može se reći da se radi o dobrovoljnom egzilu, o vlastitom pristanku na izopćenost iz sredine podrijetla, doma ili kuće vlastitog jezika u kulture bez obzira radi li se o političkoj, ekonomskoj ili kulturološkoj motivaciji. To ne znači da je stanje egzila psihološki i fizički lakše podnositi nego je to bio slučaj prije. Ali svakako, da se primijetiti da se dogodio određeni odmak od onog romantičnijeg, možda i domoljubnijeg poimanja samog odlaska s rodne grude kad se pitanje doma nije trivijaliziralo kapitalističkim 'Dom je tamo gdje plaćaš porez.'

Krucijalna razlika između emigranta i egzilanta je ta da je emigrant taj koji je otišao iz svoje zemlje, iz bilo kakvih razloga, a prognanik je onaj koji je iz te zemlje protjeran (Grubišić 1991: 19). Razliku možemo naći i u samoj kvantiteti odlaska, emigranti najčešće idu u skupinama, dok egzil, pogotovo u starije vrijeme, znači izgon poimence spomenuta pojedinca. Također, čimbenici koji guraju, tjeraju pojedince, odnosno skupine u migraciju izazivaju nezadovoljstvo u vlastitoj okolini, ali postoje u nekom drugom prostoru i djeluju privlačno (Sekulić, Šporer i Živković 1995: 74). Teško da egzilanti mogu nešto naći privlačno u činjenici da se na silu protjerani iz vlastite zemlje. Nalaze se u svojevrsnom limbu, podijeljeni između prošlosti i sadašnjosti, u kojem je konstantno prisutan osjećaj nepripadanja misleći o nekim boljim vremenima, o nekoj boljoj Hrvatskoj, a istovremeno realno vrijeme teče čineći taj osjećaj nedostajanja i zarobljenosti još dubljim. Taj sličan osjećaj, taj fenomen nalazimo i kod emigranata za koji je Boris Škvorc upotrijebio zanimljivu samoobjašnjivu frazu 'imaginarna Hrvatska'. Naime, emigrantima je teško prihvatiti činjenicu da su otišli s rodne grude i da bi kompenzirali taj osjećaj odsutnosti i izoliranosti, godinama stvaraju zemlju u vlastitom imaginariju, mitiziraju je na temelju domotužja, zemlje kakve (više) u stvarnosti nema. Osim očitih zabluda, to rezultira i nedovoljnoj kritičnosti koja se projicira i u književnom stvaranju, pogotovo u njihovoj periodici; fakti i fikcija se nalaze u nesrazmjernom odnosu, tj. dolazi do fikcionaliziranja čitavog niza činjenica (Škvorc 2005: 12).

Ako egzil shvaćamo kao stanje, onda je emigracija zbivanje. Pod pojmom emigrantske književnosti podrazumijeva se književnost nastala u emigraciji, bez izravnog doticaja s matičnom književnosti, a domaćoj je publici nepristupačna. Okosnica emigrantske literature

je književna proizvodnja izvan utjecaja matice koja nije u izravnom odnosu niti prema književnosti matice, niti prema književnom okruženju zemlje domaćina i njezinu književnom korpusu. Upravo je ovakav fenomen najčešće nazvan emigrantskom ili iseljeničkom književnošću.

„Hrvatska književnost pripada onom tipu europskih literatura čiji je korpus necjelovit, a kontinuitet poremećen. Glavni je razlog necjelovitosti dugo nepostojanje nacionalne države, odnosno nepodudaranost političkih s etničkim granicama. Glavni razlog poremećenog kontinuiteta jesu relativno česti i duboki politički lomovi te socio – kulturni pokreti u nacionalnoj povijesti. Najznačajnija posljedica navedenih činjenica je postojanje književnoumjetničke produkcije među Hrvatima i na hrvatskome jeziku više ili manje izvan tokova nacionalne književne matice. Dvije su osnovne skupine: stabilne (nacionalne manjine u poglavito susjednim državama) i nestabilne (migranti, emigranti i egzilanti)“ (Brešić 2001: 179)

3. HRVATSKA EGZIL – LITERATURA U 20. STOLJEĆU

„Razlikujemo emigrantsku i egzil – literaturu koje nisu u interaktivnom odnosu i međusobnoj intertekstualnoj međuzavisnosti“ (Škvorc 2005: 78). Emigrantska literatura se razvija kao autonomni sustav, dok je egzil – literatura iz matice prognana, ali je istovremeno s njom ostala u stalnoj intertekstualnoj međuzavisnosti, unatoč činjenici da se raznim opresivnim instrumentima ta interakcija pokušavala izvantekstualno onemogućiti, kakav slučaj nalazimo u nizu političkih režima koji su obilježili 20. stoljeće u Hrvatskoj: Prva Jugoslavija, NDH i Druga Jugoslavija. Dok emigrantska književnost slijedi poetičku postavku izgradnje vlastitog književnog korpusa koji ne korespondira s istovremenim književnim pravcima i dominantnim stilskim formacijama u Hrvatskoj i hrvatskoj književnosti općenito, egzilna literatura se odnosi prema korpusu zemlje podrijetla i funkcionira u okviru njezina, katkad proširena, sustava. Isto tako, ona se prema književnoj dijakroniji matične književnosti ne odnosi kao prema iskorijenjenoj suvremenosti mitskog prostora bez povijesne perspektive, već prema njoj nastupa na sličan način kao suvremena matična književnost (Škvorc, 2005: 79). Konkretno, u razdoblju 20. stoljeća ne radi se nužno o ostvarenjima koja se naslanjaju na sinkronijsko stanje u hrvatskoj nacionalnoj matici, već prije možemo reći da korespondiraju s nekim isječkom hrvatske književne dijakronije. Ako pogledamo dominirajuće prigodno

pjesništvo, rodoljubne pjesme više su vezane uz razdoblje narodnog preporoda negoli se na bilo koji način (osim medijem) odnose prema hrvatskome postmodernom pjesništvu. Uz poneko uspjelije djelo na tragu pjesnika poput Marune i Vide, malo je radova koji bi se mogli su – odnositi sa suvremenom ili čak modernom hrvatskom književnošću krugovaškog ili razlogovskog razdoblja (Škvorc 2005: 103). Pišu većinom tradicionalno, ne zato što su nekompetentni ili slabiji pjesnici nego najviše zato što su domovinu nosili kako u svome srcu, tako i u svome jeziku i pjesničkom iskustvu. Naravno, svaka individua se izražavala na sebi svojstven način, teme su izrasle iz njihova života, izražavale su njihov život,a svaka pjesma, o kojoj god vrsti pjevanja se radilo, bila duboko proživljena. Najveća pozornost egzilnog pjesništva bila je usmjerena na status pjesnikove osobe kao egzilanta čije će pjesme označiti ono što hrvatski egzilant osjeća i misli o sebi i svijetu u kojem se našao. Tematika većine pjesama je život u egzilu, komparacija života u domovini s životom u egzilu, povratak, stradanja, rat, Bleiburg, zatočeništvo. Iako prostorno daleko od nje, oni su i dalje duhom i mislima u Hrvatskoj, i to onakvoj Hrvatskoj kakva je bila u trenutku njihova odlaska iz nje, onakvoj književnosti i svijesti o jeziku kakve su ponijeli sa sobom u svijet.

Egzilantski pisci 20. st. većinom su protjerani iz zemlje kao već afirmiran hrvatski publicisti, pisci, esejisti, kritičari, prozaici ili pjesnici i unatoč tome što ponekad objavljuju na stranim jezicima, najčešće onima zemlje domaćina (francuski, španjolski, engleski), oni uvijek ostaju hrvatski pisci, kako književnim djelom tako i svojom političkom profilacijom. Njima je sve osim Hrvatske samo usputna stanica, prisilno boravište, a povratak u domovinu je imperativ i životni cilj.

Iako matična književnost utječe na korpus književno slobodne i nacionalne samosvjesne egzilne književnosti koja prati domovinsku književnost i politiku, nije nužno da je taj odnos recipročan jer djela egzilne književnosti u većini slučajeva nisu poznati domaćoj javnosti, čemu je razlog već spomenuta tadašnja represija komunističkog režima Jugoslavije koji je strogo sankcionirao ikakvu interakciju s hrvatskim egzilantima. Ograničavajući čimbenici često proizlaze iz okvirnih zadanosti i utječu ne toliko na stil koliko na bit pisanja budući da se nove i prenagle stečene zrelosti očituju u njegovu djelu (Grubišić 1991: 37). Jer premda je hrvatska književnost u egzilu pratila sve što se događala u matičnom korpusu, ipak gotovo ništa od toga nije slijedila; čak ni stilske tendencije u njoj. Također, nisu se povodili ni za kretanjima zemalja domaćina, shvaćajući da bi samo imitirali vanjske poticaje. Na ovaj način, njihov korpus je bio autonoman i autohton.

Kada govorimo o književnom stvaranju izvan Hrvatske, u 20. stoljeću, posebno o hrvatskom pjesništvu izvan domovine, govorimo o egzil – literaturi čiji su protagonisti iz različitih razloga, a najviše političkih koji su uzrokovani srpskim hegemonizmom monarhističke Jugoslavije. Razdoblje između dvaju svjetskih ratova bilo je tragično doba hrvatske povijesti. Hrvatski narod je bio, opet, pod tuđinskom čizmom, ali i ugrožen u samoj biološkoj egzistenciji. Rat je za sobom ostavio značajna razaranja država i ekonomskih sustava, a Europa se, ne samo teritorijalno, već i ideološki i politički podijelila. To se odrazilo i na Hrvatsku, a najzad i na hrvatsku književnost koja je postala polje političkih sukoba i sredstvo ideoloških nadmetanja. (Jelčić 2004: 428) Režim je represivno djelovao i na umjetničku riječ i njezine autore. Kvislinška NDH, iako nosi u svom nazivu riječ 'Hrvatska' nije bila niti malo bolja, te proganja ideološki nepoćudne pisce, a znatan broj ih je pribjegavao šutnji (tzv. unutarnja emigracija) (Brešić 2001: 181). I ovaj je put neizbježno bilo da se raskol u politici odrazi i u književnosti. Na jednoj strani nalazile su se pristaše ustaškog režima, a drugu stranu je zastupala revolucionarna ljevica. Pritom je i u prvoj skupini došlo do podijeljenosti, pa su se desnije orijentirani pridružili ustaškom pokretu i djelovali u okviru njegova politička sustava, dok je većina, liberalnih nazora, bistro razlikovala državu od političkog sustava koji je bio aktualan, pa su plodno djelovali na svojim poljima rada: znanosti, književnosti, kulturi uopće, te razvijali svijest o snazi hrvatskog duha, a istodobno nisu bili aktivni u politici, pa ni do te mjere da su izjavljivali lojalnost ustaškom režimu. (Jelčić 2004: 429) Svakako, NDH se trudila prikazati kulturan život neovisan o dnevnoj politici, ali to je bilo moguće jedino ako se ne bi otvoreno javno suprotstavljalo protiv države i ustaške vlasti.

Nakon proboja Rusa i Jugoslavenske armije bilo je pitanje sata kad će NDH kapitulirati, te su se njena, već podijeljena vojska i politički vrh užurbano pripremali za odlazak iz zemlje.

Neposredno po svršetku Drugog svjetskog rata nastavlja se ista represija. Na političku scenu stupa režim socijalističke Jugoslavije koji je nastavio s istim metodama; mnogi hrvatski intelektualci, a među njima hrvatski književnici bili su ili fizički likvidirani kao narodni neprijatelji ili su uspjeli spasiti živu glavu bijegom u posljednji čas. Dogodila se jedna kaotična situacija, a većina Hrvata našla se u vrtlogu slabog standarda, nesigurnosti i straha ili od odmazde zbog angažmana u prethodnom režimu ili od samog komunizma koji mnogima od njih nije bio ideološki san. Geografski put egzilanata bio je više manje isti: u početku su to bile bliže europske zemlje poput Italije, Austrije i Španjolske, a potom i dalje, od Sjeverne i Južne Amerike do Australije. Također, put je bio stihijski, bez određenog plana i zacrtanih ciljeva s neizvjesnom budućnošću. U novim sredinama, gdje su ih dočekali pripadnici starije

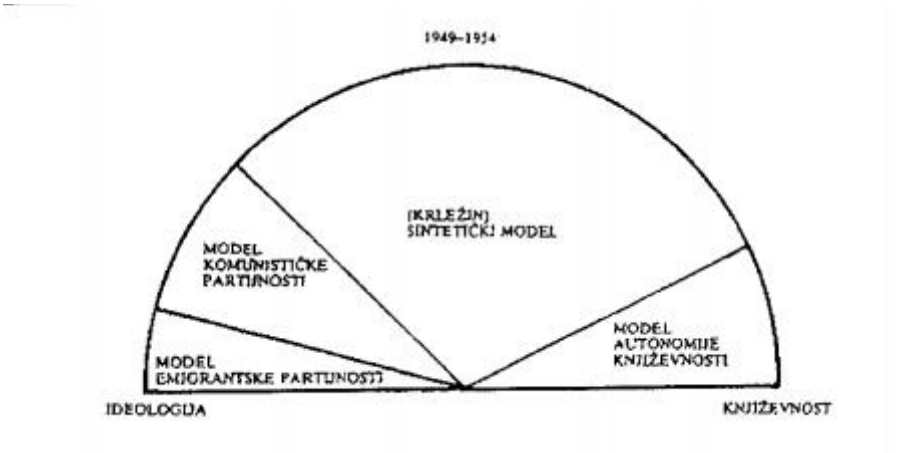
emigrantske generacije, iako su bili okruženi stranom kulturom, stranim jezicima koje nisu nužno znali, hrvatski književnici nisu tek tako htjeli odustati od svog spisateljskog poziva, pogotovo našavši se u nezavidnom spletu okolnosti o kojem se tek trebalo čuti i izvan granica njihove domovine. Istovremeno egzilantsku književnost stvaraju četiri naraštaja, od najstarijih, gdje možemo istaknuti Ljubu Wiesnera, srednju generaciju kojoj pripadaju Antun Bonifačić, Ivo Lendić, Vinko Nikolić, Antun Nizeteo te mnogi drugi i najmlađi naraštaj u kojem mnogi od njih zapravo postaju aktivni tek u emigraciji (Boris Maruna, Viktor Vida).

Prvi korak njihovog književnog djelovanja i registriranje teških životnih iskustava od odlaska iz domovine bilo je osnivanje i uređivanje brojnih časopisa i novina koji su uskoro postali oaza naših egzilanata. Iako se nova emigracija ne bi snašla da nije bilo stare emigracije, oni su imali nove ideje, nove potrebe, koje su se razlikovale od ideja, potrebe i htijenja već tamo otprije prisutnih emigranata. Razlozi tome su bili mnogobrojni, ali predvidljivi s obzirom na generacijski i vremenski jaz odlaska iz domovine: različite političke strane, različita kulturna ozračja, fizička udaljenost, demokratski i autokratski sustavi, život u različitim jezičnim sredinama. Sve je to stvaralo buku u komunikacijskom kanalu među različitim skupinama. (Listeš 2001: 44) Iako kolokvijalno nazivana ustaškom emigracijom, ona nije bila tako jednostrana kao što se pokušali prikazati, pa time i opravdati cenzuru tih književnika. Naime, nije se mogla podvesti pod jedan politički barjak jer mnogi emigranti nisu bili zadovoljni ustrojem, ciljevima i ideologijom Nezavisne Države Hrvatske, te su 10. travnja 1941. smatrali žalosnom godišnjicom, ali je također bilo i onih koji su taj datum smatrali velikim danom. Mnoge skupine su u svojim programima predviđale i zagovarale osamostaljenje hrvatske države ističući svoje ciljeve kroz javni politički i književni rad upravo u glasilima. S druge strane, strogi oponenti takvih kulturnih djelatnika s umjerenim političkim djelovanjem bile su radikalne ustaške organizacije koje, na sreću, nisu bile konzistentne, a i nalazile su se u manjini. (Listeš, 2001: 44)

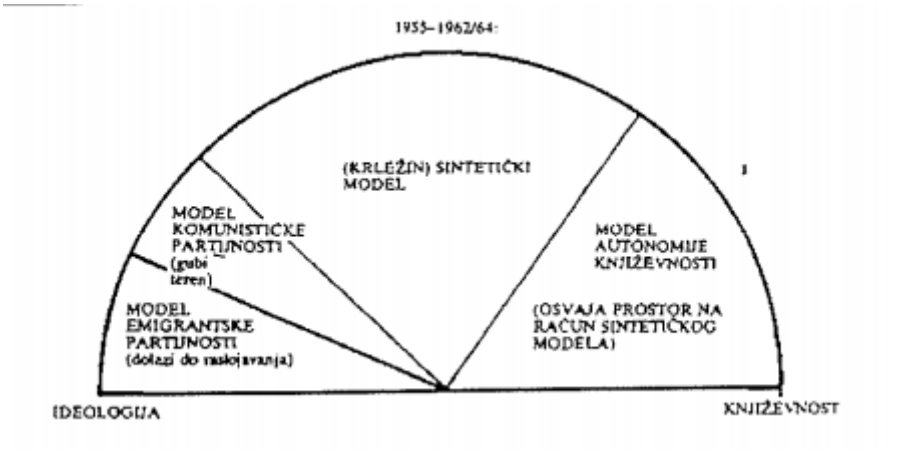
Hrvatski egzilanti najveći odjek su ostavili u Australiji, od južnoameričkih država u Čileu i Argentini, zatim u SAD- u i Kanadi, a od europskih država najsnažniju kulturnu i političku djelatnost razvijali su u SR Njemačkoj (Zapadna Njemačka), Švicarskoj, Francuskoj i Engleskoj. (2001, 2001: 34)

3.1.LASIĆEV MODEL KNJIŽEVNOSTI

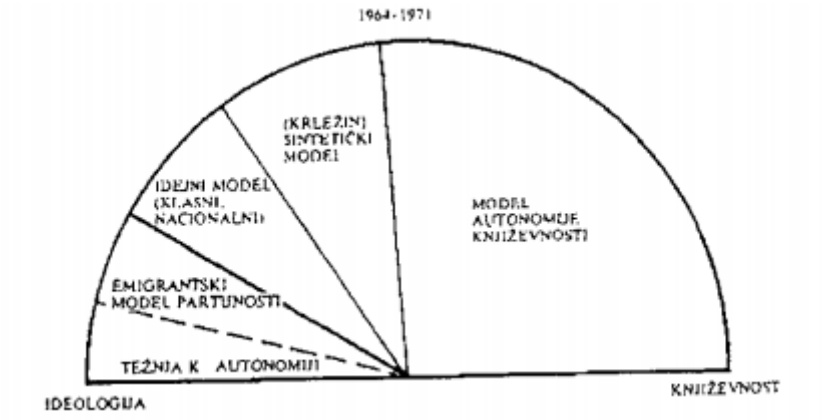
Koliko je politika utjecala na književno stvaranje kako i unutar domovine, tako i izvan nje, točnije u egzilu, najbolje prikazuju sljedeći grafikoni, a mi ćemo se za potrebe ovog rada, fokusirati na model emigrantske književnosti koji je od svojih početaka, dakle završetkom Drugog svjetskog rata kada je književnost bila u službi politike, pa sve do 80 – ih godina, kada se taj model polako, ali sigurno odvaja od politike, te stječe svoju autonomiju isključivo kao književni model.

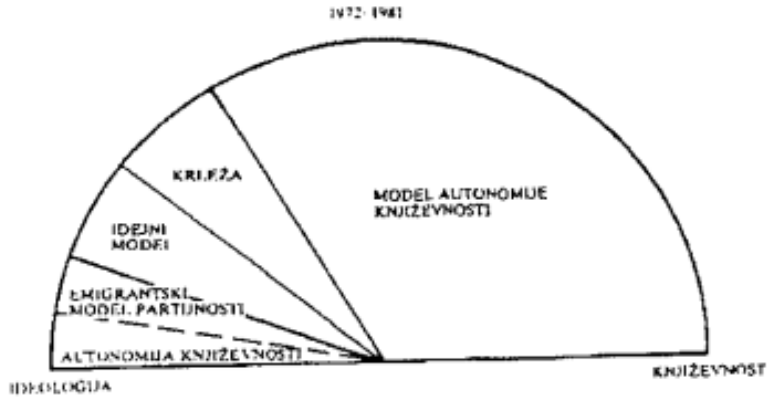
Grafikon 1. Lasićev model književnosti od 1949. – 1954., Lasić, S. 1989.

Grafikon 2. Lasićev model književnosti od 1955 – 1962./64., Lasić, S. 1989.

Grafikon 3. Lasićev model književnosti 1964. – 1971., Lasić, S. 1989.

Grafikon 4.Lasićev model književnosti 1972. – 1981., Lasić, S. 1989.

U 50 – tim godinama u emigraciji se većinom koristio onaj model koji je u doba Drugog svjetskog rata davao punu podršku ustaškoj diktaturi i koji Lasić naziva modelom radikalne afirmacije. Taj je model u biti bio nacionalistička kopija modela partijnosti jer je stavio književnost u službu politike. Potrebno je ipak napomenuti da 'model emigrantske partijnosti' nije imao nikakav utjecaj na domicilnu književnost, ali je zato negativno djelovao na sve one pisce u egzilu koji su htjeli biti samo to – pisci. Na drugom dijagramu vidimo da nema nikakvih pomaka što se tiče emigrantske književnosti, iako je pri kraju razdoblja model partijnosti i dalje većinski zastupljen, ali već tada postoje tendencije i ideje za potpunu autonomiju književnosti i odvajanje od bilo kakve politike. Za taj proces su najviše zaslužni tragični događaji kao što je Vidino samoubojstvo (1960.) koji nije htio biti ni pod kakvim totalitarnim režimom, sanjajući o drugačijoj Hrvatskoj, nije se mogao nositi s konstantnim osjećajem progonjenosti. Time je bila još jasnija spoznaja da nikakva vrsta diktatura, pa ni

ustaška, nisu prihvatljivo rješenje za Hrvatsku i njen narod. U razdoblju od 1964 – 1971. i dalje je prisutna politizacija književnosti, iako se već radi o konkretnoj težnji ka odvojenju od politike. Na četvrtom grafikonu primjećujemo da autonomija emigrantske književnosti dominira nad emigrantskim modelom partijnosti. Tome svakako pridonosi činjenica da se neki pisci vraćaju u domovinu (Meštrović, Kupareo). (Lasić 1989: 51-54)

4. EMIGRANTSKA *HRVATSKA REVIJA*

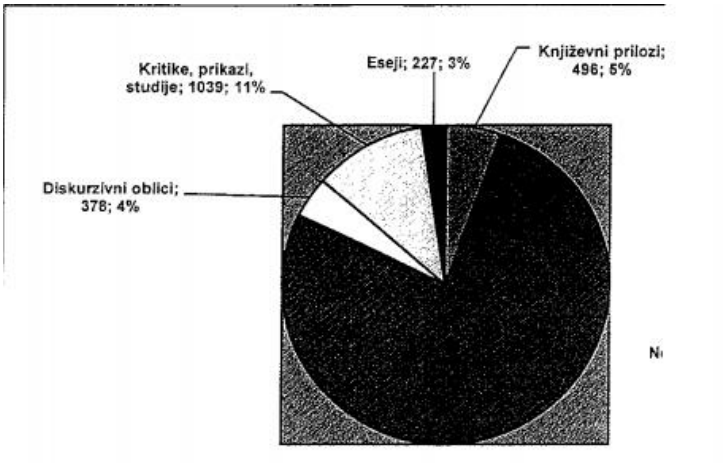
Kao svjetionik na domotužnom egzilantskom otoku, zasjala je godine 1951. godine *Hrvatska revija*, časopis koji se u kratkom razdoblju prometnuo u ne samo središnje glasilo hrvatske emigracije, već i kao vodeće hrvatsko književno glasilo, a jednog od urednika, Vinka Nikolića, učinila nacionalnom institucijom. Prvi broj je izašao još prije nego što je itko zamišljao scenarij egzila, u rujnu 1928. kao mjesečnik Matice Hrvatske u Zagrebu, a urednici su bili Branimir Livadić i Blaž Jurišić. Za vrijeme NDH urednici su bili Blaž Jurišić, Marko Čović, Branimir Livadić i Olinko Delorko. Poslije rata *Hrvatska revija* je prestala izlaziti, a pisci koji su 1945. emigrirali smatrali su se nasljednicima *Hrvatske revije*, tako da je u prvi broj u emigraciji objavljen 9. ožujka 1951. U Buenos Airesu pod uredničkom palicom Antuna Bonifačića i Vinka Nikolića. *Hrvatska revija* u početku izlazi kao kulturno – književni tromjesečnik. (Brešić 2001: 75)

„Kada se Bonifačić 1954. iz Brazila preselio u SAD, urednik je ostao 'liberalniji' Vinko Nikolić. U svibnju 1966. Nikolić seli u Europu, 'pred vrata domovine' a s njim i *Hrvatska revija* da bi s bliže udaljenosti gradio veze s domovinom. Nažalost, nakon samo jednog broja, Nikolić biva protjeran iz Francuske, te preko nekoliko zemalja (Belgije, Engleske, Austrije, Njemačke i Švicarske) budno praćen od jugoslavenske diplomacije i tajne policije, napokon se skrasio s *Hrvatskom revijom* u Španjolskoj 1968. i tamo ostaje sve do 1990.“ (Brešić 2001: 76) Nikolić je oko sebe i *Hrvatske revije* kao jedinstvenog književnog organizma, okupio skoro sve pisce i intelektualce izvan domovine te ih poticao na stvaranje. On nije samo skrbio o časopisu, već i za sve egzilantske pisce, a i hrvatsku književnost u cjelini.

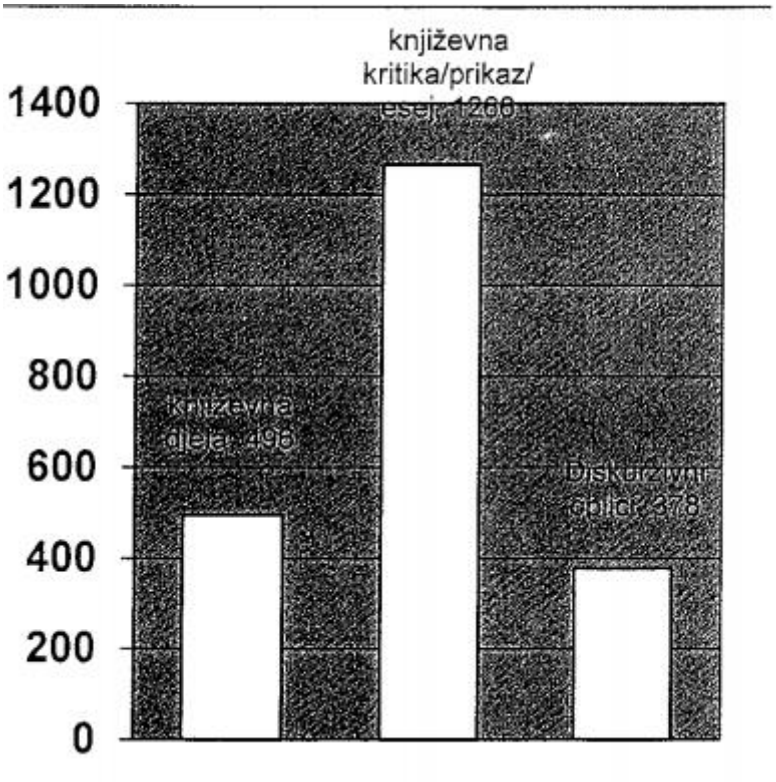
U prvom broju *Hrvatske revije* urednici jasno ističu razloge pokretanja časopisa i njegov smjer. Naglašavaju kako je vijest o pokretanju *Revije* primljena s oduševljenjem među hrvatskim emigrantima diljem svijeta, te pozivaju intelektualce i pisce na suradnju s napomenom da članci budu kratki kako bi mogli biti objavljeni u što većem broju, s obzirom

na tromjesečnu periodičnost izlaženja časopisa i ugovoreni broj stranica. Također, urednici su naglasili da će časopis biti kulturno glasilo 'u službi jedino domovine'. (Listeš 2011: 286) *Revija* nije bila jednostrani književni časopis jer su se umjetnici različitih profila, stranaka i grupacija okupljali oko njega, svatko je bio dobrodošao u njega bez obzira na ideološku i političku opredijeljenost u cilju ostvarenja hrvatskog kulturnog jedinstva. Nikolić se trudio kontinuirano održati kvalitetu časopisa kroz određena etička načela koja su podrazumijevala apsolutnu objektivnost i samokritičnost, odustajanje od bilo kakve cenzure u ime bilo kakvog načela ili režima čime je razvijao odgoj samokritičnosti i osjećaja odgovornosti za napisanu riječ književnika koji su slali tekstove i pisali za *Reviju.* Pisci u egzilu nisu imali mogućnost doći u Hrvatsku i direktno se napajati na matičnom izvoru, ali njihov izvor u egzilu je bila *Hrvatska revija.*

Hrvatska revija je imala širok spektar žanrova, a oni su ovisili o uredničkoj politici, strukovnim opredjeljenjima autora i interesima kupaca časopisa. Prilozi su bili razvrstani prema stalnim rubrikama, među kojima je naročito bogat bio „Kulturni pregled", s obiljem vijesti o zbivanjima u dijaspori i domovini. Grafički je bila uzorno uređivana, a svojim izgledom, koji nije mijenjala, prepoznatljiva i moderna. Pod pseudonimima, ili pak nepotpisani, bili su objavljivani uglavnom samo oni prilozi koji su stizali iz domovine. (Brešić 1997: 62) Osim književnih priloga (pjesme, novele, romani, crtice, drame, aforizmi), diskurzivnih oblika (polemike, memoari, biografije, autobiografije), eseja, kritika, prikaza i studija, u *Hrvatskoj reviji* su bili široko zastupljeni i neknjiževni prilozi kao što su članci, liturgijski prilozi, govori, intervjui, nekrolozi, obavijesti, bilješke, pisma, reklame, proglasi i ilustracije. (Listeš 2011: 265) Koliko su zapravo bili zastupljeni pokazuje sljedeći grafikon:

Grafikon 5. Odnos književnih i neknjiževnih priloga u HR od 1951. – 1990., Listeš S. 2011.

Grafikon 6. Odnos književnih priloga, diskurzivnih oblika i kritika/prikaza/eseja u HR, Listeš S., 2011.

Iako se lako prevariti i misliti da je *Hrvatska revija* bila isključivo književni časopis zbog svih suradnika koji su bili književnici, možemo primijetiti da je ona uz književne, likovne, glazbene, kazališne i jezikoslovne priloge objavljivala memoarsku i putopisnu prozu, socio-političke i historiografske članke te eseje i kritike. Što se tiče gramatičkih i pravopisnih polazišnih točaka, *Revija* ne piše korijenskim pravopisom koji je bio karakterističan za endehašku *Reviju*, već fonetski pravopis koji se koristio i u domovini pa je i time bilo učvršćeno usmjerenje *Hrvatske revije* kao općehrvatskog vanstranačkog glasila. (Brešić 2011: 77) Konkretno, žanrovska i sadržajna struktura emigrantske *Revije* je izgledala ovako: prilozi u kojima se zagovara demokratski model (članci i polemike), prilozi hrvatske državotvorne tematike (članci, eseji i studije), prilozi hrvatske domoljubne i povijesne tematike (pjesme, eseji i studije), prilozi o životu i emigraciji (nekrolozi, članci i prikazi), književni prilozi i prilozi o književnosti (pjesme, drame, romani, crtice, anegdote, prikazi, kritike, eseji, studije i članci) (Listeš 2011: 272). U prilozima o književnosti dominiralo je pjesništvo i to s

domoljubnim temama, potom proza i esejistika, dok je drama sasvim izostala. Ovakav žanrovski odnos u *Reviji* je i prava slika emigrantske književnosti uopće, s tom razlikom da je drama, iako najsiromašnija u kvantitativnom i kvalitetnom pogledu, ipak postojala, a njenu generalnu slabiju zastupljenost možemo potpisati nedostatkom scena na kojima bi se dramska djela izvodila.

U časopis su stizali i radovi iz domovine koji su bili uglavnom ili nepotpisani ili pod pseudonimima, zbog sigurnosti njihovih autora.

Žanrovska struktura *Revije* se u emigraciji dosljedno provodila, bez obzira na teškoće pred kojima se uredništvo našlo 60 – ih godina s obzirom da tada dolazi četvrta generacija emigranata, najmlađa koja je, ako se već bavila književnošću u matičnoj zemlji, ostala na tragu svojih književnih navika, a u Hrvatskoj je upravo u to vrijeme bila zastupljena tematika slika predratne socijalne književnosti, te su se domicilna književna kretanja razlikovala od onih emigrantskih.

U *Hrvatskoj reviji* su tijekom posljednja dva desetljeća supostojala dva modela književnosti: autonomna i književnost koja se drži čvršće uz model emigrantske partijnosti. I jednoj i drugoj je zajednička misao na daleku i još neostvarivu domovinu i izgubljeni zavičaj za koje se valja boriti. Sve generacije egzilanata su htjele ispričati svoju priču o nostalgiji za domovinom, ali najmlađa je htjela ostvariti novu poetiku kroz formalne i sadržajne nove putove što je urednik Vinko Nikolić pozdravljao i poticao čak i onda kada njihovi napisi nisu bili dorečeni ili na estetskoj i intelektualnoj razini *Revije* (Listeš 2011: 270) Jedan od pripadnika najmlađeg naraštaja bio je i Boris Maruna, u kojemu Nikolić vidi nešto drugačije od ostalih, nešto novo i svježe, te sigurno nije bio jedan od onih čije objave nisu bile dostojne jednog takvog eminentnog časopisa kao što je bila *Revija*. Upravo na njenim stranicama, Maruna će se afirmirati, a Nikolić će mu postati jedan od najbližih suradnika i prijatelja.

Godine 1991. časopis se vraća u okrilje Matice Hrvatske, a za sobom ostavlja velik broj egzilanata kojima je *Hrvatska Revija* bila utočište, a njen odlazak ima destruktivnu dimenziju. Njima je teško bilo zanemariti i zatomiti taj djetinjasto egoistični osjećaj da *Revija* pripada samo njima, da je ona potrebnija njima, koji su još bili pod tuđim nebom, a sada napušteni kao kakva siročad (Pinterović 1997: 69).

Kao središnji kulturni časopis izvan domovine, *Hrvatska Revija* je sa svojom Knjižnicom koja je utemeljena 1957., okupila preko 600 suradnika, što umjetnika, pisaca i intelektualaca koji

su svojim doprinosom uspjeli očuvati nacionalnu svijest brojnih Hrvata u egzilu (Brešić 2001: 76). U njenom emigrantskom periodu izdano je ukupno 140 brojeva, a u istom razdoblju u Knjižnici *Hrvatske revije* objavljeno je 66 djela.

5. KARAKTERISTIKE MARUNINE POETIKE

Boris Maruna je započeo svoje poetičko putovanje već u Hrvatskoj sa šesnaest, sedamnaest godina, a pjesme su mu bile objavljivane u *Poletu* i *Studentskom listu*, ali kao pjesnik će se etablirati tek na stranicama Nikolićeve *Hrvatske revije.* Premda suvremenik razlogovcima, na početku svog pjesničkog stvaranja uzore nalazi u krugovašima, mlade generacije pjesnika koji se skupljaju oko časopisa *Krugovi* (1952 – 1958.) čija se poetika može sažeti u Pavletićevu naslovu, inače uredniku časopisa, jednog od njegovih manifesta „Neka bude živost“ ističući da bi suvremen način života trebao diktirati tip i model književnosti, pa bi se trebali bazirati na sadašnjicu, a ne realizam prošlosti. U takvoj književnosti se traže nova estetska uporišta, a afirmira duh tolerancije, individualnosti i pravo na vlastiti izraz. Krugovaši su kozmopolitski orijentirani, prevode se Eliot, Lorca (koje Maruna ističe kao jedne od najdražih autora i svojevrsnih uzora), Pound, V. Wolf i mnogi drugi. Također, u poeziji se razbija jezična norma, prisutan je kolokvijalan govor, barbarizmi i *slang*, što su kod Marune jedne od prepoznatljivih odlika.

Jedni od najznačajnijih predstavnika krugovaša Antun Šoljan i Ivan Slamnig Maruna često ističe kao autore vrijedne čitanja, čak im i posvećuje pjesme u svojim zbirkama.

Bijegom preko granica, Maruna se odlučio ne samo za nova geografska prostranstva, nego i za nova, drugačija poetička prostranstva jer njegova su kretanja utjecala na njegovu poeziju budući da je vjerovao onom credu *beat* generacije da je poezija nešto što se događa na cesti.“Beatnici su definirali društveno stanje kao i stanje duha i široko otvorili vrata spontanosti koja je rezultirala u prihvaćanju novog stila u književnosti. Doprinijeli su neminovnom mijenjanju forme i sadržaja literature i dali su oblik nečemu što je već dugo tinjalo u američkom društvu. Novi spontani stil i u opisima, vjernost događaja koje danas nalazimo na stranicama američke knjige, rezultat su nastojanja i inovacije koju su beatnici unijeli u američku literaturu. Radikalne promjene zbile su se i na polju poezije, ali je ta nova, pasionirana i izvorna poezija kojoj su beatnici začetnici, ipak značila kontinuitet misli i ideja u američkoj literarnoj tradiciji“ (Ivanišević 1984: 89)

Došavši u Los Angeles nije se htio začahuriti u nacionalno izolirana okupljališta hrvatskih emigranata već je vrijeme provodio družeći se s američkim pjesničkim buntovnicima poznatijima kao pjesnicima *beat* generacije. *Beatnici* su često organizirali čitanja poezije jer nisu htjeli da poezija bude zarobljena samo na sveučilištima i knjižnicama: „Poezija beatnika je toliko spontana, nepodložna pravilima i toliko vezana uz elemente događaja da često njeno pravo značenje izbjegne i iskusnom čitatelju. Ta poezija koristi svakidašnji govor, gotovo žargon i odbacuje konvencionalnu organizaciju, tradicionalnu sintaksu, ortografiju, fiksan sadržaj. Obiluje brzim promjenama i izlaganjem osobnih osjećaja. Ona ima autentičan ritam govora ili uzima impuls iz ritma određene radnje.“ (Ivanišević 1984: 14) Iako je često bio na tulumima u Long Beachu i u studentskim domovima gdje se konzumirala marihuana i hašiš, a alkohol je tekao u potocima, nikad nije pao u iskušenje da konzumira ikakav opijat, a kao jedini svoj porok isticao je cigarete (Vurušić 2008: 37). Bio je unutra, ali i izvan ako je to htio. Predavao se svijetu i upijao ono najbolje iz njega. Susret s *beat* generacijom za Marunino poimanje svijeta, a to se i odrazilo na njegovo pjesništvo koje je uvelike imalo autobiografske elemente, je bilo od presudne važnosti.

I dok je izgledalo da se većina pjesnika u egzilu laća pera samo da ne bi sjedili besposleno i da njihov angažman ne bi prošao nezamijećeno, Maruna je poeziju imao u krvi, to je bio njegov poziv, a sve što je ikad htio biti na ovom svijetu je bilo upravo to, hrvatski pjesnik (Maruna prema Vukov – Colić 1995: 5).

Razlikovao se od sentimentalnih, pomalo i zastarjelih izraza ostalih pisaca u egzilu, što ne bi trebalo čuditi budući da Maruna u egzil odlazi samo sa srednjoškolskim obrazovanjem, a svoju personu i intelekt formira i razvija na europskim i svjetskim sveučilištima i literaturama. Među rijetkima, u egzil – literaturu unosi kozmopolitizam. Iako ga konstantno prati sjena hrvatskog prognanika, ona se smanjuje kako on postaje građaninom svijeta jer osim što je bio Hrvat, govorio i pisao kao Hrvat, on se jako dobro snalazi i uspijeva barem u kulturološkom pogledu biti i Argentinac, Amerikanac i Španjolac (Zima 2000: 41). Ali nikad nije težio da se uklopi u književni korpus tih zemalja. Dok se drugi pisci sa svojim domotužjem obračunavaju na pomalo patetičan način, njegov izraz je sarkastičan, (auto)ironičan i humorističan. Premda se „ironičar prividno odriče odgovornosti za svoj iskaz, nipošto nije riječ o slabome subjektu, baš naprotiv, ironičar se udvajanjem i poruke i primatelja legitimira kao jaki subjekt, onaj koji posjeduje diskurzivnu moć“ (Brajdić 2010: 80) on se ne libi provocirati nikoga, ni samog sebe, ni čitatelja, ni svoje zamišljene sugovornike, a ni potencijalne kritičare. Izbjegava rezigniranu poziciju većine svojih kolega. Maruna nije moralizirao, ni očekivao, ni dugovao

niti tražio ičiju empatiju, uvijek je tvrdio da egzil nije najgora tragedija koja se može dogoditi čovjeku. Upravo s takvom premisom, on upija od svijeta, uspješno reciklira, obnavlja i komponira u svoje stihove. „Maruna pokušava demistificirati i relativizirati poeziju zajedno s drugim apsolutnim kategorijama (tradicijom, religijom, poviješću)“ (Ryznar 2010: 72)

Maruna je oduvijek bio iznad svega individua, i poetski i politički nije hrlio za masama, a svoje individualno pjesničko iskustvo je spajao s općenitom refleksijom. Nije se zamarao mišljenjima drugih i možemo ga nazvati hrabrim pjesnikom jer je u svojim stihovima rekao puno istina koje su se možda drugi bojali na glas izreći. Smatrao je da čovjek i prije same smrti, može nekoliko puta umrijeti jer ima i drugih narodnih i individualnih tragedija osim one ratne i poratne, a tu unutranju borbu čovjeka uspješno je pretočio u svoje stihove suvremenim rječnikom (Kadić 1993: 126).

Za one koji su kritizirali Maruninu želju da poezija treba izaći na ulice smatrajući da to nije pravo pjesništvo već puki razgovor pretočen u oblik pjesme, a i kao svojevrsna uputa svakom tko se primi bilo koje Marunine zbirke poezija, on sam poručuje: „Naći će se uvijek netko tko će ti reći da ovo nije poezija; ti mu ljubazni čitatelju mirno odgovori da je suvremena poezija borba za opstanak“ (Maruna 1986: 7).

Maruna je napisao pet zbirki pjesama: *I poslije nas ostaje ljubav* 1964., *Govorim na sav glas* 1972., *Ograničenja* 1986., *Ovako* 1992. i *Bilo je lakše voljeti te iz daljine* 1996. Prve tri zbirke objavljene su u egzilu, a iako je zbirka *Ovako* objavljena u Hrvatskoj, ona je zbir pjesama napisanih u egzilu.

5.1. SON OF A BITCH I STARI POKVARENJAK

Boris Maruna svoj najveći uzor nalazi upravo u predstavniku *beat* generacije Charlesu Bukowskom koji je kao i Maruna, rođen u Europi, ali s njemačkim podrijetlom. S njim je dijelio ljubav prema izravnom izrazu, autobiografskim i narativnim elementima te ženskim nogama. Za Bukowskog je prvi put čuo na sveučilištu Loyola u Los Angelesu gdje mu je njegov profesor Hugh Fox ukazao na njega. Naime, Foxova žena, Peruanka podrijetlom, je pripremala prijevod američke poezije na španjolskom u kojem je Bukowski zauzimao centralnu figuru, tako da ga je Maruna prvi put imao priliku čitati upravo na španjolskom jeziku. I tad se dogodila ljubav na prvo čitanje. Iako mu je profesor obećao upoznavanje s Bukowskim, za to ipak nije bilo prilike. No, 3 godine kasnije, u ljeto 1969. god. Maruna ga ipak osobno upoznaje na čitanju njegove poezije u jednom od kafića u Los Angelesu.

Iznenadilo ga je što jedan tako surov i sirov pjesnik duboka glasa oštećena od previše cigareta i alkohola, u osobnoj konverzaciji kojoj je primarni razlog bio eventualno prevođenje Bukowskog na hrvatski, djeluje tako pristojno i dobrohotno, kako „američki Teddy bear"(Maruna prema Bukowski 1999: 389-395).

Kao što je i sam Bukowski svojevremeno izjavio u maniri *beatnika* da poezija treba izaći na ulice, tako i Maruna želi da poezija bude laka, pitka, da bi je mogli čitati i kibici nogometnih utakmica, pa je i u takvoj maniri piše. Slučajno ili ne, kad govori o svom egzilu i odsutnosti iz Hrvatske, Maruna kaže da ima osjećaj da nikad nije ni otišao iz domovine jer svoje predrasude uvijek nosi sa sobom, isto kao i kad Bukowski tvrdi da je jedino još što mu preostaje kao mjerila su njegove predrasude i neuroze. I stari pokvarenjak i naš tvrdoglavi dinarid su bili pjesnici koji su prepisivali život na krajnje direktan, provokativan i beskompromisan način koji nije bio za indiferentne, za beskičmenjake. Iako obojica naizgled druželjubivi, voljeli su osamljenost, voljeli su biti sami sa svojim mislima i svojim pisaćim strojevima/računalima jer kao što je Maruna kazivao, pisanje je osamljenički čin. Možda su na tim zajedničkim tulumima tražili inspiraciju za svoje pisanje, upijali od svijeta da bi to viđeno onda mogli pretočiti u stihove. Nisu se opterećivali materijalnim stvarima, a kao i u poeziji, tako i u životu općenito, nisu bili konvencionalni ni robovali društveno nametnutim pravilima. Očito je da Maruna ni u jednom trenu nije bezobrazno preslikavao poeziju Bukowskog, jer je bio konkretan čovjek, sa vlastitim idealima i stavovima, ali njihov susret, prvo samo onaj na papiru, a poslije i fizički, bio je doista sudbinski koji je imao određen utjecaj na Marunin izraz, a koji se trebao dogoditi jer bilo bi šteta da se ova dva poetička blizanca iz geografski udaljenih područja i kultura, nisu upoznala.

Svojevrsan *hommage* Maruna je odao Bukowskom kada je u svom bogatom prevoditeljskom stažu preveo i reprezentativan izbor poezije sabran u zbirci naslova *Tragedija lišća*. Prevođenje je jedan intiman oblik komunikacije prvenstveno s autorom koji se prevodi, a zatim i s njegovom kulturom, književnošću i jezikom. (Kuzmanović 2010: 126). Budući da prijevod prije svega mora biti vjeran izvorniku, ne postoji bolji čovjek za prijevod Bukowskog od Marune koji se mogao poistovjetiti s njim budući da su oni jednak senzibilitet dijelili u stvarnom životu, u Los Angelesu. Maruna je vjerno preveo Bukowskog do tolikog stupnja da, uzimajući u obzir izraz i kontekst pjesama Charlesa Bukowskog, dobija se osjećaj da je sam Bukowski zapravo pisao na hrvatskom jeziku.

Osim njega, Maruna prevodi i neke pjesnike sa španjolskog govornog područja, u čemu mu je studij u Barceloni uvelike pomogao. To su bili Octavio Paz, Nicanora Parre, Pablo Neruda i ostali.

6. ZBIRKE

Kad pokušavamo shvatiti Maruninu poeziju, moramo imati na umu, budući da u njoj postoje autobiografski elementi, da ju je potrebno promatrati kroz cjelokupan kontekst. Tuđina u kojoj je Maruna proveo tri desetljeća je glavna okosnica, tema i motiv svih pet Maruninih zbirki. No ono što ga čini posebnim u odnosu na ostale pjesnike u egzilu je to što on o toj tematici progovara ironično, podrugljivo, lišen bilo kakve patetike velikih osjećaja, za njega nema nedodirljivih i zabranjenih tema i vrijednosti, ne štuje nijednu svetinju na kakve nailazi na svom putu (osim možda njegovog rodnog kraja, pogotovo planine Velebit). U svojoj poeziji koristi puno toponima, koji u svakoj novoj pjesmi imaju različitu ulogu ili funkciju. Drugi, po zastupljenosti, motiv u njegovoj poeziji je motiv žene. Ono što je karakteristično za njegovo korištenje tog motiva je što se on često isprepliće i poistovjećuje s motivom domovine, a najčešće je metonimijska zamjena za Hrvatsku. A ako nije poistovjećena s motivom domovine, onda je, u Bukowskovljevoj maniri doživljaja žene, svedena na seksualni objekt.

Maruna je svoje domoljublje, jednostavnost i skromnost izrazio u poetičnoj molitvi Bogu: „Pusti Ti mene da budem što jesam; daj mi moju malu Hrvatsku i slobodu, a drugima, brate dijeli kontinente. Obećavam Ti da nikome neću biti zavidan i da se nikad neću naljutiti na Te, budem li morao saditi pomidore u pitarima“ (Maruna prema Prosperov Novak 2008:150).

6.1.I POSLIJE NAS OSTAJE LJUBAV

U prvoj i jedinoj zbirci u kojoj se autor potpisuje svojim pravim, punim imenom, Borislav Maruna, nalaze se pjesme napisane 1963. i 1964. u Buenos Airesu, a crteže u njoj potpisuje njegov brat Pero, akademski slikar, Maruna nosi kulturnu popudbinu iz Hrvatske. Naime u njoj je najistaknutiji utjecaj krugovaša, ističe se pjesnička autentičnost i otpor prema književnom jednoumlju (Listeš 2015: 255). Dvoznačan poetički naslov zbirke *I poslije nas ostaje ljubav* možemo protumačiti kao čežnju i za domovinom i za ženom koje nisu samo dvije najvažnije teme u ovoj zbirci, već u cijelom njegovom opusu. Zbirkom, koja je

izvanredno izdanje *Hrvatske revije*, on utire nove putove hrvatskoj književnosti prvenstveno u egzilu, ali svakako i hrvatskoj književnosti uopće. U njoj nailazimo neki novi, svjež, izravan izraz koji se razlikovao od tradicionalne domoljubne poezije koja je, u egzilu, bila najrasprostranjenija. Prijam zbirke je bio odličan; smatra se jednom od najbolje napisanih i najsadržajnijih zbirki u egzilu.

Zbirka započinje posvetom sa stihovima poznatog španjolskog pjesnika, pionira tzv. čiste poezije Juan Ramon Jimeneza: *¿No seré yo,//Muerte, tu muerte, a quien tú, muerte,//Debes temer, mimar, amar?*

Što bi u slobodnom prijevodu značilo: Neću li biti ja//Smrt, tvoja smrt, koga ti, smrti//Trebaš se bojati, razmaziti, voljeti? u kojima autor prkosi smrti, prijeti joj i postavlja se iznad nje.

U zbirci dominiraju tematike domovine što je, u Maruninu slučaju, u potpunosti i psihološki i estetski opravdano, tematika žene, ali i egzistencijalna tematika(O valovi, vješti plivači vlastite smrti//U dubinu mora viknite svoje gađenje//Viknite vi, koji nemate razloga//Da odobravate idiotsko žmirkanje zvijezda). Valovi su antropomorfizirani prognanici, a zanimljivo je da zvijezde koje su inače, pogotovo u prijašnjim razdobljima hrvatske književnosti, bile korištene u pjesmama zbog romantičnih ili mističnih razloga, on ih pretpostavlja sudbini valova i ironizira njihovu bezvrijednost nasuprot nečemu bolnijem i njemu vrjednijem opjevavanja. Antropomorfizacija je prisutna i u drugim pjesmama, a figuru prozopopeje nailazimo primjerice u pjesmi *Vodenica* gdje Maruna progovara u ženskom rodu. U većini slučajeva prve dvije teme se isprepliću, pa nismo sigurni pjeva li pjesnik o ženi ili domovini. Iako je i u ovoj zbirci prisutna ironija, lišena bilo kakve patetike, primjećujemo da je ova zbirka ipak najemotivnija. Možda zbog njegove mladosti ili zbog recentnosti cjelokupne situacije, tj. njenih uzroka.

Puno puta se spominju toponimi (...u jednom prokleto usijanom danu//u Rio de Janeiru//od kojeg sam inače zapamtio tako malo) (Maruna 1964) gdje se ne povodi za blještavilom novih velegrada i minorizira njihovu vrijednost nasuprot hrvatskim (Tulove grede, Slavonija, Zrmanja, njegov Podprag).

U zbirci nalazimo nekoliko pjesama s posvetama, Viktoru Vidi, pjesniku koji je počinio samoubojstvo 1960.god, gospođi Štefici, supruzi Vinka Nikolića, Dominiku Mandiću, povjesničaru i franjevcu, te stanovitima V. i D.

Jednu o svojih najljepših domoljubnih pjesama posvetio je upravo Štefici Nikolić.

Drugu Hrvatsku mislim

gospođi Štefici

Drugu Hrvatsku mislim, na granici svijeta,
Na velikom moru; njen stvarni gnjev i njenu nemoć
Samo zbog nje, zbog nje,
Samo zbog nje ja bih palio vatru
Drugu domovinu mislim i pjevam uspravnu pod nebom,
Moćnu nad grobovima

Drugu Hrvatsku volim, nagnut na njene vodopade
Na njene rijeke studene;
Druge stube do njenog srca da me vode
Oh, Romanijo, tvoje zvijeri i tvoje lišće
Da me tvoje lišće pokriva
Mati mila, drugu domovinu, veliku i mladu nosim u žilju,
Koje čekića iz njenog pepela

Dobrotu mislim, dobrotu i ljubav mislim
Hrvatsku mislim
Da moja žalba, bude moja žalba
Da moja krv, bude moja krv
Da moji mrtvi, budu moji mrtvi

Drugu Hrvatsku mislim na granici svijeta,
Na moru, na velikom moru
Sanjam, sanjam, sanjam
Hrvatsku sanjam
I pjevam onaj dan, kad će njena riječ odjeknuti poput metaka,
Poput razbijeljenih metaka u starim hrastovima Slavonije

Drugu Hrvatsku na granici svijeta mislim

Na moru što buči, na velikom moru koje ne uzmiče (Maruna 1964)

Figurom anafore „drugu Hrvatsku//da moja“ postiže ritmičnost i naglašava svoju poantu. Izmjenjivanjem „mislim, pjevam, volim“ mijenja ritam iz dinamičnog u smirujući, te time stvara savršenu simbiozu. Upravo tim figurama, Maruna postiže efekt čitanja pjesme u jednom dahu. U ovoj pjesmi, Maruna se u potpunosti otvara, pokazuje koliko je zapravo ranjiv, melankolično progovarajući o svom domotužju, kojeg toliko želi biti oslobođen, pa čak ako to podrazumijeva i sve loše stvari, kao što su žalba, mrtvi, krv. Jer jedno ne ide bez drugog, a on Hrvatsku voli u svoj njenoj ljepoti, ali i tuzi. Hrvatska mu je stalno u mislima, veliki dio njega kojeg on ne može sakriti ni da hoće svim svojim sarkazmom, a pjesma je nastala upravo u takvim trenutcima kad je pustio i čuo svu onu bol koju krije u sebi i pretočio je na papir.

U potrazi za nekim starim kamenjem

Dominiku Mandiću

Neki su me dozivali i htjeli se vratiti,
Ali prvi stajahu na obali,
Rekoše, zašto da ne budeš s nama?
Hrabrili su me: osjetih oštrice noževa
U grlu i zemlju u ustima
Jarbol me gledao niz dužinu
Svog trupa i grlio me malena lišćem svojih bura
Tad bijah rasprostranjen cijelom obalom
S jednim kamenom pod glavom;
Dolijetali su galebovi, noseći grančice maslina,
Udarali me po ramenima
I blago se udaljavali za valom
Bilo je toliko vatre i krvi, rekli su
I vidio sam riječi, koje su mi prilazile
Lagano, pozdravljale me i gubile se
U oblacima oružja. Južno bijahu otoci izašli
Negdje na obalu, i ja u potrazi
Za nekim starim kamenjem, odgonetah
Hrvatski i tužno.
Nešto je ipak učinjeno. (Maruna 1964)

Pjesma progovara o iskustvu egzila, put, emocije i odluke koje more svakog egzilanta koji je prisiljen napustiti rodnu grudu i bespomoćnosti koja se javlja u

cjelokupnom tom procesu. Posvećena je Dominiku Mandiću, koji je nakon Drugog svjetskog rata nekolicini NDH časnika i intelektualaca osigurao putovnice za odlazak u prekomorske zemlje, time ih spasivši od sigurne smrti. Upravo o tom potencijalnom tragičnom ishodu Maruna govori u stihovima: *osjetih oštrice noževa//U grlu i zemlju u ustima*. Kontrast se javlja između galebova, koji su po prirodi lešinari i grančica maslina koje oni nose, a simboliziraju mir. I kad je ugledao tu novu obalu, južne otoke, lirski subjekt je tužan, zna da je napustio zemlju, bez predodžbe o tome kad bi se mogao vratiti. U tim stihovima se ocrtava bespomoćnost, neizvjesnost i strah egzila.

Stećak

Ako ustrajete do kraja, bit ćete sveti (Maruna 1964)

Jedna od onih Maruninih pjesama koja u jednoj rečenici/stihu toliko toga kaže i ostavi duboki dojam na čitatelja. Maruna radi još jedan korak naprijed od antropomorfizacije i u ovoj pjesmi se koristi figurom prozopopeje jer daje riječ neživome, u ovom slučaju stećku, nadgrobnom spomeniku. Upravo upotrebom te riječi, stećak, Maruna se poziva na hrvatsku tradiciju i pjesmi daje dublji, povijesni, poučni i poslovični značaj. Ironizira samu poruku jer je to svojevrsna oporuka ili oproštajno pismo kojim pokojnik šalje poruku živima koji je ne mogu biti svjesni dok i sami ne dođu do vlastite smrti.

6.2. GOVORIM NA SAV GLAS[1]

Svoju drugu zbirku Maruna je posvetio svom ocu „mirnom i tihom čovjeku“ (Maruna prema Grubišić 1991: 245). U popratnoj riječi uz zbirku piše: „Zanemarim li mogućnost poruke (koju ne niječem, iako bi bilo opravdanije reći: traženje suglasnosti), ja pišem zbog istog razloga zbog kojeg je genijalni predhistorijski majmun oslikavao zidove pećine, pred kojom sjedim u ovom času. Poput njega, ja se odupirem vremenu i događajima koji ga čine, odabirući u mraku ili pri svjetlu varljive logorske vatre jednu od ograničenog broja djelatnosti dostupnih čovjeku. Poput njega, koji je to instinktivno naslućivao i osjećao, ja pouzdano znam, da stijena nije vječna i da se može pozitivno mijenjati

[1] Nisam bila u mogućnosti doći u posjed originalne zbirke, pa sam se poslužila izborom pjesama iz zbirki: *Ovako je pisao Katul, Upute za pakleni stroj* i *Svijet koji znam.*

i u krajnjoj liniji rušiti, bez obzira na majmunsku određenost svih ljudskih aktivnosti“ (Maruna prema Grubišić 1991: 243).

Objavljena je 1972.godine, a izdala ju je Knjižnica Hrvatske revije, München–Barcelona. Budući da je u Kaliforniju doselio sredinom 60 – ih godina, upija nove pjesničke struje tog doba i prostora, te pod utjecajem *beat* generacije progovara novim izrazom, a sve ono što je možda zadržavao u sebi i što je ostalo prešućeno u prvoj zbirci, u ovoj izlazi na površinu. Nastupa samosvjesno i suvereno, a primijetit ćemo i kroz sljedeće zbirke da svakom novom, Maruna estetski i umjetnički gradacijski raste. Pa i u pjesmi koja nosi isti naslov kao zbirka (Govorim vama koji uvijek imate spremne odgovore//Govorim vama koji gazite kroz krv i još vam nije//dosta//Govorim grčkim pukovnicima, brazilskim generalima i maršalu Titu osobno) kao da je istresao sve ono što mu je stajalo na duši i obračunava se sa cijelim svijetom pomoću svojih stihova. Figura anafore (ponavljanje riječi ’govorim’ na početku svakog stiha pojačava još više intenzitet i značenje stihova, a psovka na kraju pjesme (IDITE SVI U TRI P… MATERINE!), i to napisana s velikim slovima, stavlja točku na i.

Ovom zbirkom Maruna se predstavlja kao pjesnik svakodnevnih situacija, jednostavnih, običnih i prepoznatljivih slika i zbivanja (Listeš 2015: 257), što primjećujemo i iz čestog korištenja osobne zamjenice ja. I u ovoj zbirci nalazimo nekoliko posveta, Theodoreu Dresiseru, američkom književniku čiji su romani bili o moralnoj degeneraciji likova kojima je novac mjerilo uspjeha (Listeš 2015: 258), Vladi Gotovcu, hrvatskom pjesniku i disidentu i stanovitom Z.T. Također, opet su prisutni toponimi, većinom američki koje koristi da bi ironizirao američki stil života i pokazao koliko još čvrsto stoji objema nogama na zemlji i iako uspješno izbjegava ulogu provincijalca u velikom, bijelom svijetu, on kroz silna blještavila, ironično primjećuje apatičnost takvog života (Svi oni voze//Svi oni žure, traže i idu nekud//Svi oni hoće nešto//Svi se oni prave kao da znaju//o čemu je riječ//Što se mene tiče//ja znam samo jednu stvar://OVAKO SE DALJE//NE MOŽE!)

Ja sam vidio budućnost

Ja sam vidio budućnost pravo

Ovdje

u Los Angelesu: ja sam cijele

noći čitao Miltona

a ona je zafrkavala svoje roditelje

pušila marihuanu, uzimala LSD

bježala od kuće

i spavala na Hermosa Beachu

Ja sam meka srca Ja sam je

pokupio s ulice i oprao

kupio joj nove čizme

i izvodio je u mini – suknji u muzej

i kazalište da vidi Rembrandta

i Old Vic Co.

i stekne osnovnu kulturu

Uz to samo joj dnevno uzimao

mjeru Gore i dolje

sprijeda i straga Uzmi kako

hoćeš: strašno je

talentirana

Oboje smo bili u svakom pogledu

jako zadovoljni

Onda sam ja ostao bez novaca

i sad već dobro iskultiviranu

poslao je natrag na ulicu

da nešto privredi

Ali ovaj se put ona

izvanredno snašla i

kao što biva u lošim filmovima

i pjesmama nekih mojih kolega

zaboravila na me

Nema dugo tome vidjeh je na

NBC – u u živim bojama:

udvara

umirovljenim generalima

i igra tenis sa šefovima statističkih ureda

Izvrsno izgleda

pa mi možete vjerovati

kad vam kažem:

Čekaju vas

med

i

mlijeko. (Maruna 2005: 11)

Tema su kontrastni svjetovi, kulturni intelektualac spašava buntovnu djevojku koja eksperimentira s drogama i tulumari, izvlači je s dna te je kultivira, a kada on ostaje bez novca i šalje nju na ulicu da zarađuje, ona u treptaju oka zaboravlja svog dobročinitelja. Još jedna od pjesmi u kojoj poistovjećuje temu žene s domovinom jer čitajući stihove, cijelo vrijeme se nameće pitanje, o kome Maruna zapravo pjeva ovdje? Možda stvarno samo nezainteresirano bilježi činjenice, a možda progovara o Hrvatskoj kad kaže da je vidio budućnost i da nas čeka med i mlijeko. Možda je i Hrvatska samo izgubljena djevojka koja se, nakon malo kultiviranja, slizava s umirovljenim generalima misleći da je to njen najviši domet. Ali zašto ne? U tadašnjem (a i sadašnjem) društvu, čini se da se to i cijeni.

U počast Velebitu

Neka mi nitko ne spominje Velebita

Neka se nitko ne poziva na nj

Velebit nije nedovršen san nekog boga

Nije ja i nije ti

Nije New York

Ni Rim

Ni Barcelona

Ni Buenos Aires

Nije medvjed Brundo

Ni San Diego Freeway

Nije London

Ni Babina Greda

I sigurno nije Tihi ocean

Velebit je planina

Kuća gora

Kamen u nebu

Ptica u mom mozgu

Od sjevera prema jugu

Od istoka prema zapadu

Kako god uzmeš

Uzduž i poprijeko

Ozdo prema gore

On

Stoji

Čestitošću svojom, prijatelji moji,

Sve će nas nadživjeti. (Maruna 1998: 37)

Opet lišen od svake poruge, svake ironije, Velebit čvrsto i visoko stoji kao i iznad Podpraga, tako i u Maruninim mislima. U ovoj pjesmi odrješito brani njegovu posebnost, njegovu

autohtonost i neprispodobivost. U prvom dijelu pjesme ga uspoređuje, većinom, s američkim toponimima, ali niječno ga definirajući u odnosu na njih i time omalovažava vrijednost tih hit destinacija, a u drugom dijelu piše o Velebitu na način pozitivne identifikacije i time još jednom potvrđuje da u moru Maruninih izrugivanih tema, situacija i motiva, Velebit i dalje stoji kao rijetka svetinja.

Being There

Najprije se s desna pojavi
General Ky (njegovo odijelo je besprijekorno
Kao da njega samoga ni nema osim
U opisu magazina
time) i on izjavi da mi još
vjerujemo u demokraciju i njen
osjećaj za fair play zatim doplutaju
iza ugla dva astronauta
i prvi od njih drži u rukama
čekić i gušćje pero
i ispustivši ih dokaže
izvan svake razborite sumnje
da je Galileo uglavnom znao
što radi Uskoro za njima dojaše u grad
neki cowboy
i poput kakva neodgovornog Billy the Kida
smjesti kuglu pravo između očiju
mjesni šerifa: mjesni šerif
nema vremena da bilo što kaže

Ccowboy ispuše cijev svog revolvera

Galantno se nakloni prisutnim

Gospođama i odjaše

U tren oka

Kako je dojahao Gradonačelnik odmah

Organizira potjeru

A bankar tješi udovicu i raspisuje

natječaj: Živ ili Mrtav! Ali vraga Onaj se bistri cowboy već snašao

i u međuvremenu napravio

nešto novaca preprodajući ukradenu

stoku u donjem Texasu

i sad se nalazi u dalekom gradu

na sjeveru i u hotelskoj sobi

gleda televiziju

i puši dobre cigare

i pije Black & White

i udara svoju bivšu zaručnicu

i baš ti se (općenito uzevši) njemu

fućka.

Pouka: Mi bismo trebali žaliti Amerikance

kao sami sebe Oni nisu drugačiji od nas

samo što su puni špinata i snage

pa kad nešto hoće

po uzoru na svog predsjednika

oni to i učine. I stvar pali.

I ponekad ne pali. (Maruna 2005: 9)

Ako nam se ova pjesma na prvi dojam učinila kao hrpa nabacanih riječi i situacija, to je učinjeno s namjerom. Ona upravo projicira američki brzi život i američku kulturu koji ukomponirani u ovu pjesmu daju jednu nerazumljivu i neshvatljivu tuđinu. Dok čitamo pjesmu kao da brzo vrtimo programe na televizoru, tako nam se brzo izmjenjuju situacije i slike u glavi ili kao da čitamo podnaslove nekog filma, ali bez video materijala. Toliko je apsurdno. I upravo Maruna govori i o apsurdnom stanju u kojem iza svih tih američkih riječi i američkih filmova stoji stvaran život koji nije baš toliko zanimljiv i napet kao što se čini na ekranu.

6.3. OGRANIČENJA

Središnja zbirka Marunina opusa je također objavljena u Knjižnici Hrvatske Revije, München–Barcelona, godine 1986. Posvećuje ju braći Peri i Šimi, a posebnu zahvalu piše književnicima kojima „duguje riječ, ponekad cijeli stih, koncept, ideju, strukturu i, ponekad, samo maglu“ (Maruna 1986: 5): Eliot, Pound, Bukowski, D. Dragojević, Neruda, Parra, Dante, Propercije i drugi.
Neki su se na popisu zasigurno našli ironično, jednako kao i zahvala Armiji Sjedinjenih Država koja je izdala niz priručnika o nekonvencionalnom ratovanju i eksplozivnim napravama. Uz to, na početku zbirke se nalazi uputa i za ljubaznog čitatelja: Uvijek će se naći netko//Da ti kaže da ovo nije//Poezija//Ti mu//Ljubazni čitatelju//Mirno odgovori//Da je suvremena poezija//Borba za opstanak.

Svoj *modus operandi* i mišljenje o poeziji objašnjava jednostavno: „Poeziju pišem kad nemam drugog posla, ili kad se zaista izvrsno osjećam. Ni jedno ni drugo ne događa se često. Kad ipak pišem, nastojim to činiti tako, da me mogu čitati i kibici nogometnih utakmica. Drugim riječima, poezija bi trebala izići na ulicu. To znači, da poezija, barem u jednom od svojih vidova, ne bi smjela biti teža od dizanja utega. Da bi bila odgovorna, bilo bi dovoljno, da pjesnik, poput smrti, bude slobodan od predrasuda. Znati sve o ničemu, znati imati otvoren odnos prema svemu. Naravno, ja svoje predrasude nosim sa sobom. U neku ruku, nikada nisam živio izvan Hrvatske“ (Maruna 1986: 142)

Zbirka je podijeljena u 3 dijela, a moto prvog dijela su riječi Ante Starčevića: „Ali ja sam na putu vazda nesretan: upravo u onoj gostionici u kojoj sam ja bio, nije znala konobarica hrvatski.“

O ovoj zbirci još jače osjećamo utjecaj angloameričkih pjesnika i pjesnika *beat* generacije; Marunin izraz je nonšalantan, izravan, neposredan i otvoren, te pun kolokvijalnog govora, slanga i barbarizama, a govori o njegov burnom i buntovnom životu. Kao i u prethodnoj zbirci, jedna od tema su žene koje ulaze i izlaze iz njegova života, ostavljajući, kao i svi drugi, iza sebe smeće koje on reciklira i pretvara u stihove (...I kažem kurvi//Varaš se, nisam onaj za koga me držiš//Ja se samo staram za ostatke dostojanstva//Cijelog čovječanstva, netko mora). No u svojim stihovima, on ne moralizira, ne očekuje ništa, ne traži ničije samosažaljenje. To jasno daje do znanja kad se obračunava (opet) s hrvatskim političarima, a i inače ljudima koji gledaju tuđe posle (Ja ne znam odakle snaga//Državnicima da tako požrtvovno//Brinu o meni// Kao da sam ja konačni smisao//Njihove zrele dobi). Ne pravi razliku između darovane i kupljene ljubavi, koja god da dođe u tom trenu, dobro dođe. U nekim slučajevima desubjektivizira ženski subjekt, te određenu ženu svodi na bilo koju ženu, a ona postaje jednoznačna svim ostalim ženama, te se usput izruguje crkvenom moraliziranju upotrijebivši ime arhetipske kršćanske majke (Uskoro sam legao s nekom gospođom iz susjedstva//I potom s nekoliko Ruža//Barbara, Marija i //Maria, dvije do tri Mary//I jednom Marie (sve same kršćanske kćeri)). Kao što sam već navela, svakom zbirkom se sve više otvara i raste, tako da svoje vječne opsesije uvijek nadograđuje. U ovoj zbirci nalazimo elemente erotike koji je neizostavan dio svačijeg života, pa tako i njegovog, a znamo da se Maruna bar ne srami ni svojih djela, ni svojih misli. Po već starom dobrom običaju, sam naslov zbirke je znakovit, pjesnik kao da se nalazi zarobljen, ne uspijeva utjecati na svijet koliko bi htio, iako svjestan toga, opet se ne može mirit s tim tek tako.

Miksija osjećaja nelagode i bespomoćnosti, te podsvjesne slike rodnog kraja koje svako malo izranjaju na površinu i dolaze u koliziju s američkim stilom života, kao da mu je težina boravka u egzilu baš akumulirala u ovoj zbirci, manifestiraju se u sljedećim stihovima (Izađem:pred kućom pase asfalt//Sedam debelih krava//General Motorsa.

Drugom djelu je moto stih iz pjesme francuskog dadaističkog slikara i pjesnika Hans Arpa: Ich befand mich allein mit einem Stuhl auf enier Ebene, Die Sich in einen leeren Horizont verlor. Što bi u slobodnom prijevodu značilo: Bio sam sam sa stolicom na ravnici koja je izgubila sebe u praznom obzoru. U njoj nalazimo pjesmu koju je posvetio majci, a prisjeća se

dalmatinskih mjesta, točnije Sv. Filipa i Jakova i Sukošana, mjestašca koja, iako geografski dosta skučena, njemu predstavljaju ljestvicu vrijednosti i viših ideala.(Ali kad je riječ o poeziji//Ja ću uvijek naći način//Da svratim razgovor//Na Sukošan i Filip Jakov). Sada još bolje upoznajemo njegovu personu, njegovu bezobraznu iskrenost i beskompromisnost (Najviše što se može reći o meni//Jest da ja nisam partijski čovjek//Ja sam pojedinac//Ja ne shvaćam ljude koji žive//Za privatno vlasništvo i istine//Generalnog sekretara:ja sam čovjek za sebe), njegovo ironično prilagođavanje svijetu oko sebe te kako ga je vrijeme i brojna razočarenja koja je doživio formirali u pjesmi koju je posvetio A.G.Matošu(ja sam se morao uživjeti u taj svijet//postati tvrd i otporan, brz//poput podlosti, sklizav poput//jegulje, lukav kao antiteza//svega postojećega//Ah, oprostite, stari//pjesnici, stvarno dijete//svoga doba://a real son of a bitch). Sebe naziva teroristom, daje upute za pakleni stroj i poziva na revoluciju.

Uvod zadnjeg dijela je citat iz knjige Basic Mathematics for Calculus, autora Zill, Dewar i Wright: „U prethodna dva primjera svaki je trokutu imao jedinstveno rješenje. Međutim, to ne mora uvijek biti točno za trokute od kojih su zadane dvije strane i kut nasuprot jednoj od tih strana. Kako ilustriraju slijedeći primjeri, te zadatosti mogu polučiti dva rješenja ili nikakvo rješenje.“ (Maruna 1986: 97)

U pjesmi koju je naslovio *Amerika*, Maruna govori o svom razvodu, a Ameriku naziva pustinjom. Ameriku očito poistovjećuje s bivšom ženom jer koliko god vremena bio s njom, što god s njom prošao, ona mu je strana, i ne može ostatak svog života provesti s njom. (Ako pravo//Prosudim, meni su se dogodile//Samo dvije neugodne stvari//U životu: ti i//Jugoslavija). Usred tog iskustva, on se opet mislima vraća u rodni kraj, a um mu preplavljuje slika otoka Preka sa zadarske rive.

Pas

U pustim brdima između Marbelle i Ronde
Što nemilosrdno sjećaju na naš rodni Velebit;
Koja bi mogla biti Velebit
A nisu Velebit
Kao što bih ja mogao biti bog
A nisam bog

- Da vam pravo rečem
Okružen zemaljskim mulcima
Jedva uspijevam biti polučovjek

U tim brdima dakle
Moj stariji brat Pero i ja
- S odgovarajućim gospođama -
Susreli smo jednom psa
Kojem je automobil oderao
Čitavu lijevu stranu tijela:

Mogli smo jasno vidjeti razvaljena rebra
Crnu rupu iza lopatice
Crijeva oko kojih se rojahu muhe.

Usporili smo vožnju kao da smo naišli na sprovod.
Pas je također zastao
Okrenuo glavu koliko je mogao
Ili koliko je bilo dovoljno
Da nas ravnodušno pogleda krajem oka
I kao s nekom nadom
Kao s namjerama koje nadmašuju razum
Nastavio hod po usijanoj kaldrmi
U pravcu mora i smrti

Možda se vraćao da krepa
U rodnom selu?
Možda je tražio gospodara, budući pas?
Možda je mozgao o krajnjoj svrsi
Pasjeg života, o tome
Da je mogao biti savršen pas
Kao što sam ja mogao biti savršeni bog
A ovako smo zapravo svatko na svoj način
Samo leševi u pokretu.

Uostalom,
Kako biste se vi ponašali
Na njegovu mjestu?
Razmislite što bi bila vaša poruka mlađima!

U mutnom pasjem pogledu
Ukoliko je uopće nešto odražavao
Bila je samo zastrašujuća okolnost
Da je rodno selo daleko
I da gora iskustva tek dolaze. (Maruna 1986: 34)

U antologijskoj pjesmi koja govori o iskustvu egzila, opet je Velebit polazišna točka za retrogradno sjećanje i oživljavanje slika rodnog kraja. Pas je antropomorfizirani egzilant, a

njegova smrt i to živopisno opisana, nije smrt kao konačan ishod, nego onih stotinu smrti što se u životu dogodi i prije fizičke smrti, kao što on kaže u pjesmi, svi smo samo leševi u pokretu, a u ovom slučaju ta smrt je eufemizam za egzil. Eksplicitnim slikama kao što je unutrašnjost psa, Maruna daje težinu tom iskustvu i nameće čitatelju da tu sliku poveže s jednako mučnim egzilom.

Da vita beata

I nakon svega živjeti u zemlji koja te
ne pozna i ne zadovoljava, recimo, kao živjeti
u Hrvatskoj između dvije tartarske
provale, između dva oslobođenja. Na nekom
od njenih manjih otoka posjedovati kućicu,
malo zemlje i nikakvo pamćenje. Ne misliti,
ne pisati, ne brinuti se. Ustajati rano u zoru
i gledati kako se dáni na nebu i na zemlji
kao što se već mrači u mojoj glavi. (Maruna 1986: 64)

Pjesma naslovljena latinskim O sretnom životu posvećena je dugogodišnjem Maruninu suradniku i prijatelju Vinku Nikoliću čiji je egzil bio popraćen bleiburškim križnim putem, a ovom pjesmom kao da ga želi utješiti i njome mu sugerira samotnjački život, raskid s realnošću, povlačenje u sebe i svoj svijet. Zaboraviti na sve muke što je proživio jer samo to i malo zemlje je potrebno za sretan život.

Hrvati mi idu na jetra

Hrvati mi idu na jetra
Nikakvo čudo: družim se s njima
Već trideset i osam godina

Kao prvo, svi sve znadu.
Drugo, ostavljaju smeće za sobom.
Treće, u stanju su da vam probiju uši
S revolucijom i ženama.
Dim njihovih cigareta puni barove

U trokutu između Münchena
Vancouvera i sidnejskih dokova:

U lijevoj mladi luk
U desnoj komad pečene janjetine
U džepu Katekizam hrvatskih kamikaza.

Dodajmo tome da uvijek nalaze
Ispriku za svoje postupke;
Kao veliki ruski državnici
Uvijek nađu prikladan savjet:
Zašto ne pišeš osjećajne pjesme?
Ti bi trebao biti borbeniji!
Od tebe smo s pravom očekivali više.

Govore Hrvati.

Vi možete zajebavati poeziju,
Ali ne i mene, odgovaram ja.

I to je dovoljno da se uvrijede
-Bilo što je dovoljno da se uvrijede-

Zapale novu cigaretu i
Emigriraju nekuda.
Ponekad ih ne vidim godinama
Ponekad desetljećima.

Ja pokupim smeće za njima
I ugradim ga u sljedeću pjesmu.
Ne moram naglašavati da žalim
Što se tako lako vrijeđaju.
Ali hrvatski pjesnik ima pravo
I rodoljubnu dužnost
Da kaže što mu ide na jetra.

U mom slučaju to su Hrvati.

Možda je posrijedi onaj panični osjećaj
Da su ti ljudi dio moje sudbine?
Možda je razlog u činjenici
Da polako ali sigurno gubim živce?
Možda.
Dopuštam razne mogućnosti, ali ne vidim
Nikakvoga razloga za čuđenje. (Maruna 1986: 89)

Pjesma provokativnog naslova koja instinktivno viče Marunino ime ne okaljava njegovu ljubav prema domovini, već samo prema sunarodnjacima jer su, za njega, te dvije kategorije potpuno odvojive. Smatra da će ga oni moći smatrati svojim tek onda kad istrese sve što ima reći o njima, bez dlake na jeziku. Kroz cijelu pjesmu se proteže ironija, a pogrešno ju je doživljavati samo kroz naslov jer je Maruna pisao isključivo o svojim vlastitim interakcijama s takvim Hrvatima i smatrao da postoji bolji, taktičniji način za opće komunikacijske odnose i on je to stvarno vidio kao svoju rodoljubnu dužnost da ukaže na takve greške. Smetala mu je ta hrvatska neskromna megalomanija gdje Hrvati umišljaju da oni sve znaju, ali ipak njih nitko toliko dobro ne može znati. Kada se malo zagrebe ispod površine, pjesmu možemo čitati kao Maruninu intervencija da svaki Hrvat malo poradi na sebi i odbaci ustaljene predrasude koje su ih ionako dovele tamo gdje sad jesu.

6.4.OVAKO

Iako objavljena u Zagrebu, 1992. god, dakle nakon Marunina povratka u Hrvatsku, zbirka *Ovako* sadrži one Marunine pjesme koje su napisane u emigraciji i koje nisu imale priliku biti objavljene u prethodne tri zbirke. Zato je vrlo primjetljiva i tematska i izražajna sveza s njima, osobito sa zbirkom „Ograničenja“. Tako se i u ovoj zbirci „ispod lakoće kazivanja o skitnjama, erotskim zgodama, doživljajima iz djetinjstva o običnom, svakidašnjem životu, naziru lucidne rasudbe sociopolitološke i sociopsihološke naravi, ali nenametljive, zaodjevene u ruho pjesničke naracije“ (Horvatić prema Maruna 1992: 1). Zbirka započinje citatom Marka Twaina[2]: There was something overpowering in the situation, something sublime. It took me a while to shake off the spell and drag myself back to speech. Presently I said, „I am content; I do not regret the voyage – far from it. I would not change places with any man in that cramped little world. But tell me – is it always going to be dark?“ što bi u slobodnom prijevodu značilo: Bilo je nešto nadmoćno u situaciji, nešto uzvišeno . Trebalo mi je neko vrijeme da otresem čaroliju i natjeram se da progovorim. Trenutno kažem: "Ja sam

[2] Mark Twain je bio američki književnik najpoznatiji po svojim humorističnim romanima u kojima je promicao prava na jednakost te vjerno prikazivao američki način života svoga doba, sredina i kraj 19. stoljeća.

zadovoljan ; Ne žalim za putovanjem - daleko od toga. Ne bih se mijenjao s bilo kojim čovjekom u tom skučenom malom svijetu. Ali, recite mi – hoće li uvijek biti ovako mračno? "
I ova zbirka je podijeljenja u 3 dijela, a prvi počinje citatom Ferde Šišića: „No baš ova odlična strana historije postade razlogom jedne velike nevolje."

U pjesmi *Ljubav*, njegovom klasičnom poistovjećivanju žene s domovinom, izmjenjuje se slike obiteljskog života s metaforama slike zemlje i biljaka: Moja žena je kao kuća s vrtom//Njena misao je u korijenju//Njen trbuh ima miris//Svježe okopane zemlje i //Mladog krumpira. Razlog više da vjerujemo da se radi o Hrvatskoj je slijedeći stih: Njene se male grudi dižu kao balkon//S vidikom na Alpe. Pjesmu dovršava dvoznačnim stihom nabijenim erotikom: Boris Maruna može ući u svako vrijeme koji se može interpretirati gledajući je kao domoljubnu pjesmu da mu nitko ne bi trebao uskraćivati njegovo pravo kao čovjeku da dođe u svoju domovinu kad god poželi.
Moto drugog dijela zbirke je citat jednog od omiljenih pjesnika Marune, Fernanda Pessoe[3]: „Civilizacija se sastoji od davanja imena bilo čemu što joj ne pripada, i potom, od sanjanja rezultata. I odista lažno ime i istinski san oblikuju novu zbilju"
Budući da je Marunino književno i političko djelovanje usko povezano, poezija mu zna biti ideologizirana i politična, ali uvijek s estetskom notom. U pjesmi *Bleiburg, uvijek Bleiburg* izmjenjuju se slike sasvim običnih, svakodnevnih radnji s Bleiburgom, po mnogima najvećim genocidom počinjenim nad Hrvatima: Žene i njihovni kružni problemi// Bleiburg// Hrvati// Bleiburg// Želiš podrezati nokte// Bleiburg//Odeš na par dana u Meksiko//Bleiburg// Dobiješ kakvo pismo//Bleiburg//Pozovu te u New York//Bleiburg//Kupiš bocu Johhny Walkera Black Label//Bleiburg//Ja ne mogu iz Bleiburga// U grlu mi je uvijek Bleiburg kao krv nekog raka na plućima. Maruna „istodobno univerzalizira i individualizira Bleiburg" (Petković 2010: 210). Pjesma je svojevrsna himna Bleiburgu i njegovoj općoj prisutnosti od koje čovjek ne može pobjeći niti jedan dan života i pratit će ga zauvijek duboko ukopana u njegovu podsvijest jer to nije tragedija samo jednog čovjeka ili nekolicine njih već cijele nacije. Tragedija slična egzilu; radi se o razapetosti između dva proturječna stanja: s jedne strane imamo prošlost koja je bolna, koja te cijelo vrijeme prati i samo se gomila, a s druge strane

[33] Fernando Pessoa je jedan od najpoznatijih portugalskih pjesnika i zauzima središnju figuru u portugalskom modernizmu. Osim poezije, pisao je tekstove iz filozofije, sociologije, književne kritike, kratke priče i dr. Njegova posebnost leži u tome što je pisao pod nekoliko pseudonima ili kako ih je on nazvao heteronimi što bi značilo da je svaki imao drugačiju osobnost i drugačiji kut gledanja stvari, kao da se desetke pjesnika nalazilo iza jednog pera.

imamo sadašnjost koja je tako banalna, tako „normalna“ i koja bi samog čovjeka mogla natjerati da se osjeća sigurnim, normalnim. Ali ne može, jer mu Bleiburg uvijek puše za vratom.

Trećem dijelu je nadjenut moto: „Aberraciones del instinto religioso, ese instinto tan mal estudiado.“ Octavio Paza[4] što bi u slobodnom prijevodu značilo: Odstupanja od vjerskog nagona, onog nagona tako loše naučenog.

Nikad ne ću prestati ponavljati

Ja sam vaš prorok.
V. Majakovski

Ja nisam pjesnik budućnosti
Ja je nemam
Nemam ni potrebnih vizija
ne zanimaju me sutrašnji naraštaji
Vječnost ne kuca na moja vrata
Moja riječ ne otkriva tajne svjetove
Na moju riječ voda ne poteče iz kamena
Ja živim svoj život među vama
Gorak kao početak amebe
Posvuda ste samo vi s vašim omčama
S vašim kravatama i s vašim teorijama
S vašom tvrdom potkoljenicom stvarnosti
I meko uvezanim Marxom na polici
S vašom beskrajnom vjerom u traktore
I lakom sumnjom u vlastite žene
Bez vas ne bih mogao
Ja sam vaš pjesnik
Samo vama govorim
Samo za vas ponavljam
I nikad neću prestati ponavljati:

Kršćani, vi niste sposobni
Da nešto naučite! (Maruna 1992: 83)

[4] Octavio Paz je bio meksički književnik i diplomat. Iako rođen u Meksiku, većinu svog života je proveo u različitim zemljama: SAD, Francuska, Indija, Švicarska, Japan gdje je uglavnom obnašao ulogu meksičkog veleposlanika. Središte njegovog privatnog i književnog života bilu su politika i poezija, te je smatrao da jedno ne ide bez drugog, a da su znanje, politika, te erotika tijela jedna te ista stvar (http://www.washingtonpost.com/wp-srv/style/features/paz.htm). Prvi je meksički pjesnik koji je dobio Nobelovu nagradu za književnost.

Još jednom Maruna potvrđuje da je pjesnik sadašnjosti, ne mistificira svoju poeziju, dapače, njegov izraz je samo projekcija njegovih misli. Ruga se licemjerju kršćana koji kao pravi komunisti, svi imaju po jedan primjerak Marxa na polici. Maruna je njihov pjesnik, a oni su njegova inspiracija, on piše o svakodnevnim stvarima kao što su njihove sumnje i teorije. Pjesmu poentira s aforističnim poklikom: Kršćani, vi niste sposobni da nešto naučite!

6.5.BILO JE LAKŠE VOLJETI TE IZ DALJINE

Zadnja i jedina zbirka s podnaslovom povratničke elegije u potpunosti je napisana nakon povratka u Hrvatsku. Izdaje ju Matica Hrvatska u Zagrebu 1996. Zbirku posvećuje svojoj kćeri Drini koja ostaje u Americi, a započinje ju stihovima engleskog pjesnika romantizma Percy Bysshe Shelleyja: „Ali u toj pogrešci nema nužno nikakva zla, i ta okrutnost, zavist, pohlepa, i te savršene zle strasti nikad nisu oblikovale bilo koji dio pučkih imputacija u odnosu na živote pjesnika“ i engleskog esejista Thomasa De Quinceyja: „...s druge strane, taj prokleti dar koji imam, što se tiče misli, da u prvom koraku prema mogućoj nesreći vidim njezin potpuni razvoj.“

Maruna se vraća u domovini nakon trideset godina emigracije, tolikoj sanjanoj, tolikoj idealiziranoj Hrvatskoj, a povratkom, taj bajkoviti balon koji je desetljećima bio hermetiziran, lako je rasprsnula surova igla hrvatske realnosti. U zbirci progovara o tuzi koja ga je shrvala, koja ga okružuje, novoj nostalgiji, ali ovaj put za egzilom, kojeg je dotad doživljavao kao rak ranu (Odjednom kao da nam svima treba šalica toplog čaja//Dobar tuš malo nježnosti zaborava//Ali Florida je daleko).Smetala mu je začahurenost, ograničenost i u jednoj mjeri neobrazovanost hrvatskih pjesnika (Ono što ti ljudi često zaboravljaju//Jest da u Platonovoj spilji mnogih sjena//Jedna u svakom trenutku povijesti//– Koju stvaraš ili podnosiš –//Drži u rukama zračnu pušku//I polako skida sa zida najprije//Poslušne, potom neposlušne//Sve naše misli). Još više je ostao zatečen gramzivosti i pohlepi političkog vrha, koji su se razlikovali u pljačkanju od ovih prethodnih jedino po nacionalnosti (Ovo je dakle obećana zemlja//A ovi ljudi što je prekrajaju kao//Stari kaput, što je prodaju, ponovno//Kupuju i ponovno prodaju//Tuku se oko nje i prepiru oko//Njezinih prnja kao izgladnjeli psi//Oko izbijeljenje kosti//To je taj obećani narod.//Jarče polje!), a vrijednost pravih junaka ističe u braniteljskoj pjesmi i priča iskrenu priču o onima koji su zapravo zaslužni za hrvatsku slobodu, a koji kao

da su marginalizirani. U ironičnom naslovu *Eto vam vaših junaka* ipak misli na one koji se javno busaju u prsa da su velike Hrvatine, neskromno preuzimaju zasluge, a u isto vrijeme lažu i pljačkaju pod krinkom demokracije:

Eto vam vaših junaka

Najbolje hrvatske branitelje
Mogao si sresti u vrbicima uz naše rijeke
Ili među kamenjem gdje su zaustavljali
Kugle svojim tijelima.
Nisu znali lagati.
Nisu pljačkali.
Nisu ubijali starce i djecu.
Nisu silovali djevojčice.
(Pa ni one među uglednijim gospođama
Koje bi im bile iskreno
Zahvalne.)
Nisu ništa zaradili na oružju.
Slabo su napredovali u činovima.

Jednostavno nisu imali nikakva
Smisla za život. (Maruna 1996: 27)

I u ovoj zbirci, bez obzira na većinsku tematiku domovine, ostaje vjeran svojim uzorima, pogotovo Bukowskom, te i sada nailazimo na pjesme o ženama pune erotskih motiva: ja sam čekao u Torremolinosu//da naiđe kakva nova Erika//neznatan isječak svijeta//i provede koju noć u mojoj postelji//ja sam ustajao mamuran i pospan//i s tremom u koljenima//a one su se tuširale u hladnoj vodi//i potom na podu izvodile svoje vježbe//imale su trbušne mišiće tvrde//kao odskočna daska//imale su oči boje//alpskih jezera//imale su sise kao njemačko//gospodarsko čudo//i uvijek se nekako slagale sa mnom.

Naslovna pjesma *Bilo je lakše voljeti te iz daljine* koju je posvetio svojoj ženi Bernadette kao da čini puni krug s pjesmom iz prve zbirke *Drugu Hrvatsku mislim*. Maruna jednako ranjiv kao kad je napisao prvu, istu količinu emocija i sada stavlja na papir. Pjesma nam pokazuje koliko god je bio slomljen i izgubljen 60-ih godina kad je napustio Hrvatsku i napisao tu pjesmu, jednak osjećaj javlja mu se 30 godina nakon što se vraća u toliko željenu samostalnu

Hrvatsku. A sad je osjeća kao truli zub, dio njega, upravo zato što je ona dio njega kao što je zub dio čovjekove čeljusti, on ne može ignorirati ili izbrisati tu bol.

Bilo je lakše voljeti te iz daljine
Pour Bernadette

Bilo je lakše voljeti te iz daljine,
Biti s tobom u noćima beskrajnih književnih rasprava
Dok se magla dizala na moru i odmah ruke otklanjao
Ona pamćenja što se nisu uklapala
U rečenične nizove čežnje:
Ništa nije moglo narušiti predodžbu o tebi.
Sad izbliza siliš me da te osjećam kao truli zub
Otvorenu ranu, čekićanje živca, živo meso besmisla
Bolest pred kojom smo bespomoćni i ti i ja
Kao pred kakvim istinskim proglasom
Propasti.
A nekad je ljubav bila čist i doslovan
Doživljaj samoće.
Osobe i krajobrazi koje je dozivalo sjećanje
Kao morska trava pokretana valovima.
Dani daleko od tebe, beskrajne literarne noći
Svijet bez zbilje ali svoj i konačan
Poput dobre pjesme čvrsto zatvoren sa svih strana
I ja u dimu lule za šankom dalekih mora
Što nas dijele u svakom času admiral
Svojih priviđenja. (Maruna 1996: 72)

7. MARUNA U PERIODICI

U *Vijencu, Novoj Hrvatskoj i Hrvatskoj reviji,* osim poezije, objavljeni su mu eseji, satire, intervjui, kritički prikazi, komentari, polemike. Diskurs mu je uvijek bio književni, bez obzira o kojim se motivima radilo, a kao i u poeziji, i u tim literarno-publicističkim objavama zadržao je provokativnu, izravnu i jasnu riječ. (Mihaljević 2012: 205)

Zanimljivo kod njegovih eseja i prikaza je što često na kraju jednog takvog teksta koristi kratice n.b. (*Nota bene* – upamti, zapamti dobro) i p.s. (*post scriptum* – poslije napisanoga) zbog čega dobivamo dojam kao da čitamo njegov osobni dnevnik ili da se svakom čitatelju ponaosob obraća pišući mu pismo. Time čini čitatelja aktivnim sudionikom eseja, a ovakva komunikativnost izaziva čitatelja i potiče ga na daljnje čitanje.

7.1.HRVATSKA REVIJA

Prije odlaska izvan granica domovine, dok je bio gimnazijalac, objavio je petnaestak pjesama u časopisima *Polet* i *Studentski list.* U egzilu objavljuje uglavnom poeziju, i to najviše u *Hrvatskoj reviji*. Knjižnica Hrvatske revije mu je objavila tri zbirke pjesama, točnije sve tri koje je objavio dok je boravio u egzilu: *I poslije nas ostaje ljubav* (1964.), *Govorim na sav* glas (1972.), te *Ograničenja* (1986.). Prvi dodir Borisa Marune s *Hrvatskom revijom* dogodio se u mjestu San Antonio Ponte Cagniano, odnosno u logoru u blizini Napulja, između Salerna i Sorenta. U rukama je držao najvjerojatnije treći broj iz 1960., a u njemu su se nalazile zadnje pjesme Viktora Vide pod naslovom *Otrovane lokve*. Njegovi stihovi „Juan Ramon//U apotezi sunca i vedrine; pozdravi mi oca“ ostavili su snažan utisak na mladića koji je upravo napustio obiteljski dom. Nakon što je stigao u Argentinu, prošlo je pola godine dok se javio Vinku Nikoliću. Iako je u to vrijeme u emigraciji postojao veliki broj časopisa s različitim ciljevima, usmjerenjima i političkim strujama, Maruna se odlučuje na *Hrvatsku reviju*, časopis za kojeg je smatrao da nastoji zastupati poglede hrvatske inteligencije bez obzira na ideološka usmjerenja pojedinaca. Cijenio je Vinko Nikolića zbog njegove dosljednosti. Iako su na početku obojica bila na strani ustaša, kada su shvatili da Pavelić pripada prošlosti i da je njegova persona štetna za boljitak hrvatske države, obojica su ga odlučila tamo i ostaviti. Kad se već dobro upoznao s *Revijom* i pratio njen rad, odlučio je 1962. dok je bio u Cordobi slati pjesme i pisma, a kontakt uživo s Vinkom Nikolićem je uspostavio nekoliko mjeseci poslije u Buenos Airesu. Kada je Nikolić, iako već u odmakloj dobi, neočekivano umro, Boris Maruna preuzima njegovo mjesto urednika iz respekta i smatrajući svojom dužnošću nastaviti njegov rad u smjeru u kojem je on to htio, a *Hrvatsku reviju* u te tri godine svog vođenja je ostavio otvorenu prema svim područjima ljudskoga života: političke, geopolitičke, gospodarske, ali i književne teme. U razdoblju u kojem je Maruna bio na čelu *Revije,* on se, kao i Nikolić, oslanjao na hrvatsku emigraciju, ljude koji su bili van, ali koji su bili školovani i visoko pismeni. Kada govorimo o poeziji, nastojao je dati šansu mlađim generacijama i objavljivati

njihove pjesme. Što se tiče posebnih uspjeha za vrijeme njegovog uredništva, Maruna navodi tematske brojeve o Bosni i hrvatskoj prosvjeti (Maruna 2001: 8 - 13).

U emigrantskoj *Hrvatskoj reviji*, Maruni je objavljeno ukupno 57 priloga (Blažeković 1998). Od tih 57 priloga, bilo je pjesama, ali većinom se radilo o esejističkoj, publicističkoj prozi. Dijapazon tema je bio širok i različit, od samoubojstva Viktora Vide, američke vanjske politike prema Jugoslaviji do otvorenog pisma Vuku Draškoviću.

7.2.NOVA HRVATSKA

U londonskoj *Novoj Hrvatskoj* Maruna počinje surađivati 1964. godine, te u razdoblju od 26 godine koliko je objavljivao u njoj, a neko vrijeme bio i urednikom, tiskana su mu 36 priloga (Mihaljević 2012: 206). Kao i u ostalim časopisima, zadržava svoj izraz, te argumentirano i ekspresivno iznosi svoje stavove. Osim pjesama (*Memorandum, Köln, No way*), objavljeni su i polemički članak o Ireni Vrkljan, intervjui s Vinkom Nikolićem, serija napisana povodom otmice američkog zrakoplova i suđenja sudionicima te otmice na kojem je on imao ulogu prevoditelja, satira povodom smrti Josipa Broza Tita i mnogi drugi članci.

7.3.VIJENAC

Svom proslovu za 88.broj *Vijenca* iz svibnja 1997. Maruna dodaje vlastiti prijevod mojsijevskih ploča, kako ih je sam nazvao, španjolskog dobitnika Nobelove nagrade za književnost Camila Josea Cela:

1. Ispričaj događaje kakvi su bili, a ne onakve kakve bi želio da su bili.
2. Govori istinu, pretpostavljajući je bilo kakvom drugom razlogu. Laž nije vijest.
3. Održavaj zbilju i objektivnost kao ravno zrcalo jer manipulacija može biti književnost, ali nije novinarstvo.
4. Šuti radije nego da izobličiš jer bi u protivnom ozbiljivao maškare.
5. Zadrži neovisnost kriterija iznad političke igre.
6. Nastoj da do kraja spoznaš.
7. Funkcioniraj na uvodničarskoj liniji poduzeća ne upadajući u pristranost i, ako se to pokaže nemogućim, jednostvano, promijeni posao.

8. Odupiri se pritiscima, uključujući ti u vlastito poduzeće.
9. Ne izvršuj ništa i budi jeka svega
10. Piši najvećom jednostavnošću, unutar poštivanja književnosti.
11. Čuvaj s najvećim ponosom profesionalno poštenje.
12. Ne piši oglede o denuncijacijama i žamorima.

Ovim 'zapovijedima' je sažeto Marunino novinarstvo i uredništvo.

Maruna je bio urednik *Vijenca* 1995. – 1997. godine. U svojim proslovima časopisa za kulturu komentira aktualne kulturne i političke događaje u Hrvatskoj. Lako bi bilo zamijeniti te godine kada su napisani: 1995./ 1996./ 1997 s današnjom 2016. Naime, osuđuje gramzivost, pohlepu i inertnost političara i hrvatskog naroda uopće. Smatra da je mentalitet ljudi ostao isti, bez obzira na ideološki predznak i zove li se država u kojoj jest Jugoslavija ili Hrvatska jer je korupcija i opća politizacija ostala na istom nivou kao i prije neovisnosti. Osuđuje Hrvate za intelektualnu regresivnost, kao i danas kad više od polovica Hrvata ne čita knjige, ni tada odnos prema knjizi nije bio puno bolji. Ne znam bi li se njega trebalo promatrati kao svojevrsnog poroka, pa još i od njegove pjesme „Hrvati mi idu na jetra" koja je, čini se, bezvremenska gdje se ruga Hrvatima koji umišljaju da sve najbolje znaju, ali njih nitko ne može razumjeti ili jednostavno intuitivnog intelektualca koji je s obzirom na jako dobro poznavanje mentaliteta svojih sunarodnjaka znao u kojem smjeru hrvatski brod plovi (tone). Čini se da nije pogriješio u svojim prognozama: „...treba strahovati da bismo sami mogli odgojiti cijele naraštaje koji će zvati hrvatsko sve što budu mrzili, podcjenjivali i omalovažavali." (Maruna 1996: 67 - 68)

8. BIOGRAFIJA BORISA MARUNE

Iako glavni protagonist u ovom radu nije bio na ti s pisanjem vlastitog životopisa jer ga je smatrao „pukim traženjem identiteta ili opravdavanja istog, a on je vrlo dobro znao tko je, a nije imao razloga da bi trebao nešto opravdavati" (Maruna prema Ivanišević 1996: 106), bio bi velik propust da ne iznesemo par crtica iz njegovog života. Boris Maruna, pravim imenom

Borislav koje nećemo često spominjati iz poštovanja prema pjesniku, esejistu, prevoditelju, profesoru angloameričke književnosti i uredniku jer ga je ponekad nerviralo (Lorković 2008: 60) rođen je 13.travnja 1940. na obroncima Južnog Velebita, u malom selu Podpragu. Za sebe je govorio da je „dalmatinsko – kajkavsko dijete budući da mu je majka otočanka, a otac iz Jasenica, a veliki dio života proveden u domovini, živio je u Zaprešiću“ (Maruna prema Vukov – Colić 1995: 5). Emigracija kao da mu je bila zapisana u zvijezdama od malih nogu; naime od njegove treće godine života do devete, obitelj Maruna selila se čak devet puta (Zaton, Obrovac, otok Pašman, itd), dok se konačno nije odlučila za već spomenuti Zaprešić, a u Zagrebu je Maruna imao priliku školovati se (Vukov – Colić 1995: 5). Iskren kakav je bio, nikad nije skrivao činjenice o svom podrijetlu, pa tako je za sebe govorio da dolazi iz ustaške obitelji. Otac mu je čak proveo određeno vrijeme u Lepoglavi, robijajući jer je, kao i većina naroda iz podvelebitskog kraja, pristao uz ustaše. Odrastao je i sazrijevao uz obiteljski politički izbor. Upravo iz tih razloga, u studenome 1960., pred pozivom iz JNA, odlazi iz Hrvatske sa svoja dva brata Perom i Šimom. Prva stanica je bio logor u Italiji gdje je pristupio Ujedinjenim Hrvatima Europe, poznatijima kao ustašama što kasnije opravdava kao jedini logičan izbor u tom trenutku zbog višegodišnjeg obiteljskog utjecaja. Možda i iz tog razloga simbolično prvom djetetu, kćeri, daje ime Drina. Nakon logora, 1961., odlazi u Agentinu (Cordoba), a godinu dana kasnije u glavni grad Argentine, Buenos Aires. Više od tri desetljeća emigracije, Maruna je proveo na 3 kontinenta i 6 zemalja: Argentini, Španjolskoj, SAD – U, Italiji, Velikoj Britaniji i Kanadi.

Iz Argentine se seli u London, gdje surađuje u Novoj Hrvatskoj Jakše Kušana, tamo je živio samo pola godine, a da bi preživio bio je zaposlen u bolnici, točnije na patologiji gdje je prevozio trupla. To je bio samo jedan u nizu poslova (šverc cigareta) pomalo nekarakterističnih za intelektualca njegova kalibra i poziva. Od 1966. studira u Los Angelesu na sveučilištu Loyola uz pomoć učena i dobrostojeća strica. Tamo je magistrirao angloameričku književnost. Iz Amerike se seli u Barcelonu u kojoj je proveo 4 godine, jer je na sveučilištu pohađao Estudios Hispanicos para los Extranjeros i istodobno podučavao angloameričku književnost u djevojačkoj školi. Uspješno završava hispanistiku, a iz Barcelone seli u Rim u kojem je vodio marketing američke turističke agencije, ali se uskoro opet vraća u SAD, ovaj put prvo u New York kao prevoditelj na suđenju hrvatskim emigrantima na čelu sa Zvonkom Bušićem zbog otmice zrakoplova. Nakon toga konačno se nastanjuje u Los Angelesu gdje nije htio živjeti u samom središtu života hrvatskih iseljenika jer nije želio biti rastrgan na sto strana, želio je i volio svoj mir (Sušac 2008: 45). Tamo

završava školu programiranja računala te osamdesetih radi kao samostalni konzultant u marketingu mikroračunala. U Kanadi 1988. upoznaje Bernadette Kenderić. Uskoro se vjenčao i preselio u Kanadu.

Predsjednik Tuđman ga 1990. poziva da se vrati u Hrvatsku i uključi u politički život nove Hrvatske, te mu nudi mjesto ravnatelja Hrvatske matice iseljenika, koja je u to vrijeme, s obzirom na situaciju, imala veliku ulogu. Iako nedugo prije toga demonstrativno odbija poziv na simpozij na kojem je trebao sudjelovati on i nekolicina emigrantskih pisaca, ali pod uvjetom da nastupaju isključivo kao pisci, uz obrazloženje da se ne želi vraćati na svoje staro ognjište pokorno, smatrajući da on na taj boravak ima neotuđivo pravo, ne samo kao Hrvat, već kao i čovjek, (Maruna 1989: 11) polovicom 1990. se ipak vraća. Svoj povratak u to vrijeme karakterizira ne kao „povratak u domovinu ljudi, budući da su mu roditelji mrtvi, već u domovinu pejsaža koji budi uspomene.“ (Maruna 2001: 12) Nije dijelio isto mišljenje kao mnogi samoprozvani veliki Hrvati koji su prije neovisnosti Hrvatske uživali u komunističkim povlasticama, a sada su iste takve htjeli i od Tuđmana. Gnušao se nad inertnim licemjerjem da je bolje da nas potkradaju hrvatski sinovi nego srpski, a sve pod krinkom demokracije (Maruna preko Sušac 2008: 45).

Ubrzo ga je zasmetala politika „stranke opasnih namjera“ (Maruna 1996: 37) HDZ – a i njenog stranačkog vrha. Kao čovjek od principa, počeo je otvoreno kritizirati takvo ponašanje, a za novopečenu neovisnu Hrvatsku koju je toliko dugo sanjao, govori da bi „bolju državu napravili vlastitim neprijateljima.“ (Maruna prema Sušac 2008: 45) Zbog toga mu je i karijera ravnatelja u Matici iseljenika bila kratkog vijeka (1990–1992) .

Postaje prvi politički emigrantski disident i učlanjuje se u Savjet SDP – a što je mnogim „pravim Hrvatima“, a pogotovo onima u emigraciji zasmetalo, te su ga proglasili izdajnikom, a predsjednik Tuđman ga je otvoreno kritizirao na političkim skupovima.

U vrijeme predsjedavanja državom Stipe Mesića vraćen je na položaj ravnatelja Hrvatske matice iseljenika (2000–2003.)

Drugi odlazak iz Hrvatske, ovaj put dobrovoljni, se dogodio 2003. godine kada je dobio mjesto hrvatskog veleposlanika u Čileu. U Santiagu de Chile je proveo iduće 4 godine, obnašajući dužnost veleposlanika, sve do trenutka kad je 14.lipnja 2007. izgubio bitku s dugom bolesti u Kliničkoj Bolnici Dubrava.

2010 godine, kada bi Maruna bio navršio 70 godina otkrivena je spomen - ploča na ostatcima njegove obiteljske kuće u voljenom mu Podpragu.

9. ZAKLJUČAK

Tvrdoglavi romantičar, kozmopolitski domoljub, nježni tvrdoglavi dinarid, druželjubivi vuk samotnjak. Zaista, naizgled pun oksimorona, Maruna je bio jedan od onih ljudi koje je nemoguće opisati jednom riječju. U tome se upravo nalazi i cijela ljepota njegove persone, kao čovjek od krvi i mesa, nije dozvoljavao, niti ga imamo razloga svrstavati u kojekakve okvire ili ladice. Budući da je njegova poezija bila autobiografska, to se projiciralo i na njegovo stvaranje. Pjesnik kojemu je poezija tekla žilama, bila dio njegova bića, promatrao je, upijao od svijeta i to ukomponirao u svoje stihove. Za njega slobodno možemo reći da je bio avangardni ekscentrik, ne samo u odnosu na egzilnu književnost, koja je, većinom, svoju tematiku crpila iz romantičarskih domoljubnih tema, nego i na domicilnu književnost. Naime, našavši se u već takvoj nezavidnoj poziciji egzilanta, on se odlučio na korištenje svih mogućih benefita iz te situacije i svog okruženja, te znatiželjno istraživao stranu literaturu, upijao angloameričke pisce *beat* generacije i pjesnike španjolskog govornog područja. To je rezultiralo s njegovom ostavštinom od 5 kvalitetnih zbirki poezije: *I poslije nas ostaje ljubav* 1964., *Govorim na sav glas* 1972., *Ograničenja* 1986., *Ovako* 1992. i *Bilo je lakše voljeti te iz daljine* 1996. koje se čitaju u jednom dahu, a svaka je bila bolja od druge. Prve tri zbirke objavljene su u egzilu, a iako je zbirka *Ovako* objavljena u Hrvatskoj, ona je zbir pjesama napisanih u egzilu. Teme njegovih pjesma su u većini slučajeva bile domovina i žene, a često je te dvije teme znao poistovjećivati na njemu svojstven način, koji je u prvoj zbirci poezije bio pod utjecajem krugovaša, a već u sljedećoj Maruna prebacuje svoj inspirativni fokus na pjesnike *beat* generacije, posebno na jednog od najznačajnijih predstavnika *beatnika,* Charlesa Bukowskog. Iako je preminuo već u 67. godini, padne mi na um pomisao da je to možda i bolje za njega, da je još proživio, možda bi umro i od tuge promatrajući i dalje Platonovu špilju. Ovi retci su pisani upravo podno najhrvatskije planine, kako je on znao reći, te promatrajući moćni Velebit, jasno je da je samo jedna takva planina mogla iznjedriti čvrstog, konkretnog i čovjeka bez dlake na jeziku. Isto kao što će Velebit još mnogo godina stajati i poslije nas, tako će i Marunini stihovi o nedosanjanim idealima na njegov specifičan ironičan način grijati srca i izmamiti osmijeh na lica mnogih budućih naraštaja.

10. SAŽETAK

Hrvatski pjesnik Boris Maruna većinu svoga života i pjesničkoga djelovanja proveo je u egzilu. Iz Hrvatske, koja se tada nalazila u sklopu Jugoslavije, bio je izgnan iz političkih razloga. Već kao srednjoškolac piše pjesme, a afirmira se u egzilu, na stranicama središnjega emigrantskog časopisa *Hrvatske revije.* Tek prognan, iz Hrvatske nosi popudbinu krugovaša, čiji se utjecaj najviše osjeća u njegovoj prvoj zbirci *I poslije nas ostaje ljubav*. U egzilu se druži i čita američke pjesnike *beat* generacije, a njihov se utjecaj osjeća već u drugoj zbirci *Govorim na sav glas*. Ti uzori dalje se isprepliću u ostale tri zbirke (*Ograničenja, Ovako* i *Bilo je lakše voljeti te iz daljine*) koje grade njegov osoban i suveren specifični pjesnički izraz. Za razliku od svojih egzilantskih kolega, Maruna je avangardan, modernistički jer gradi sasvim novi i svjež izraz koji nije bio zastupljen u hrvatskom egzilu, ni u hrvatskoj književnosti do tada. U radu smo se osvrnuli na pojam i problem egzila, te na temeljne karakteristike Marunina poetskoga stvaralaštva prezentirane u njegovim zbirkama.

Ključne riječi: egzil, iseljenička književnost, Boris Maruna, poezija, zbirka poezije, pjesnički izraz, egzil literatura

10.1. SUMMARY

Poetic bases of Boris Maruna

Croatian poet, Boris Maruna, spent most of his life and poetic work in exile. Maruna was banished from Croatia, which was in that time part of Yugoslavia, for political reasons. He started to write already as a highschool student, but affirmed himself on the pages of central emigrant periodical *Hrvatska revija.* Just exiled, from Croatia he picked up on heritage of authors from periodical *Krugovi* which influence we detect in his first poetry collection *I poslije nas ostaje ljubav.* In exile, he encountered and read poetry of American poets from beat generation and their influence is detected in his second poetry collection *Govorim na sav glas*. These role models are interweaving in his next three collections (*Ograničenja, Ovako*, and *Bilo je lakše voljeti te iz daljine*) and they formed his individual and unrestricted specifical poetic expression. Unlike his exile collegues, Maruna was an avant – garde and

modernistic poet because he formed new and fresh expression which was not present in then Croatian exile. In this paper, we analysed term, concept and problem of exile and Maruna's poetic creativity and characteristic of all five of his poetry collection.

Keywords: exile, emigrant literature, Boris Maruna, poetry, poetry collection, poetic creativity, exile literature

11.LITERATURA

11.1. IZVORI

1. Maruna, B. *I poslije nas ostaje ljubav*. Buenos Aires: Izvanredna knjižnica Hrvatske revije, 1964.

2. Maruna, B. *Ograničenja.* Barcelona - München: Knjižnica Hrvatske Revije, 1986.

3. Maruna, B. *Ovako.* Zagreb: Alfa, 1992.

4. Maruna, B. *Bilo je lakše voljeti te iz daljine: povratničke elegije*. Zagreb: Matica hrvatska, 1996.

5. Maruna, B. *Upute za pakleni stroj: izabrane pjesme*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 1998.

6. Maruna, B. *Ovako je pisao Katul: izabrane pjesme.* Zagreb: Ex libris, 2005.

11.2. KNJIGE

1. Blažeković, M. *Bio-bibliografski leksikon suradnika Hrvatske revije.* Zagreb: Školske novine: Pergamena, 1996.

2. Brešić V., Hrvatska revija i hrvatske književnost U: *Vinko Nikolić : 85 godina : zbornik radova.* 57 – 73. Šibenik : Gradska knjižnica Juraj Šižgorić Šibenik, Ogranak Matice hrvatske, 1997.

3. Brešić V. *Teme novije hrvatske književnosti.* Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 2001.

4. Bukowski, C. *Tragedija lišća*. Zagreb: Matica hrvatska, 1999.

5. Grubišić, V. *Hrvatska književnost u egzilu*. Barcelona - München: Knjižnica Hrvatske revije, 1991.

6. Ivanišević, Đ. *Očenaš iz Hrvatske*. Zagreb: Teovizija, 1996.

7. Ivanišević K. *Suvremena američka književnost I: Jack Kerouac i beat generacija.* Pula: Istarska naklada, 1984.

8. Jelčić D. *Povijest hrvatske književnosti*, Zagreb: Naklada Pavičić 2004.
9. Kadić, A. *Iseljena Hrvatska*. Drugo dopunjeno izdanje. Omiš : Matica hrvatska; Split: Književni krug, 1993.
10. Kuzmanović T. Bukowski – Maruna – Bulić: Prevoditi – pisati za druge. U: *Boris Maruna – zbornik radova, 9.kijevski književni susreti*, ur. Stipe Grgas, str. 123 – 137. Kijevo – Zagreb: Pučko otvoreno učilište Invictus, 2010.
11. Lasić S. *Krležologija ili Povijest kritičke misli o Miroslavu Krleži*, sv.3: Miroslav Krleža i NDH. Zagreb: Globus, 1989.
12. Listeš S. *Hrvatska revija (1951. – 1990.) i hrvatska emigrantska književnost: doktorski rad*, Zadar 2011.
13. Listeš, S. *Emigrantska Hrvatska revija*. Split: Naklada Bošković, 2015
14. Mihaljević, N. *Tvrd pjevač*. Zagreb: Litteris, 2014.
15. Milanja, C. *Hrvatsko pjesništvo 1950.-2000*. Zagreb: Zagrebgrafo, 2000. – 2001.
16. Prosperov Novak, S. *Što je čuvalo nadu*. Zagreb: Matica Hrvatska, 2008.
17. Sekulić D., Šporer Ž., Živković I. *Asimilacija i identitet.* Zagreb: Školska knjiga, 1995.
18. Škvorc B. *Australski Hrvati: mitovi i stvarnost*. Zagreb: Hrvatska matica iseljenika, 2005.
19. Škvorc, B. O dislociranom identitetu, pričanju zajednica, književnosti i drugim Hrvatskama koje nam (ne) „idu na jetra“. U: *Boris Maruna – zbornik radova, 9.kijevski književni susreti*, ur. Stipe Grgas, str. 7 – 35. Kijevo – Zagreb: Pučko otvoreno učilište Invictus, 2010.
20. Ryznar, A. Nekoliko uputa za rastavljanje Marunina paklena stroja. U: *Boris Maruna – zbornik radova, 9.kijevski književni susreti*, ur. Stipe Grgas, str. 63 – 77. Kijevo – Zagreb: Pučko otvoreno učilište Invictus, 2010.
21. Zima, Z. *Porok pisanja*. Zagreb: SysPrint, 2000.

11.3. ČLANCI

1. Borić, G. Bio je nezamjenjiv - svoj, naš, njihov. *Hrvatska revija.* Broj 1, 2008. str. 51-54.
2. Cvitan, G. Prag u Podpragu. *Hrvatska revija.* Broj 1, 2008. str. 59-61.
3. Kukavica, V. Matičin reformator na duge staze. *Hrvatska revija.* Broj 1. 2008. str. 55-58.
4. Lorković, H. Borislavljeva greda. *Poezija.* Broj 3/4, 2007. str. 72-73.

5. Maroević, T. Tvrdi pjevač druge Hrvatske : spomen na Borisa Marunu (1940.-2007.). *Poezija*. Broj 3/4, 2007. str. 10.
6. Maruna, B. Poziv i njegov nesporazum. *Nova Hrvatska*. Broj 19, rujan, 1989.,
7. Maruna, B. Croatia by night. *Vijenac*. Broj 67 – 68, 1996.
8. Maruna, B. 12 Celinih zaposvijedi. *Vijenac*. Broj 88, 1997.
9. Maruna B. Ne želim nove poraze za Hrvate. *Hrvatska Revija*. Broj 3, 2001.,
10. Mihaljević, N. Literarno-publicistički prilozi Borisa Marune iz emigracije. Prikaz knjige: Što je čuvalo nadu / Boris Maruna. Matica hrvatska : Zagreb, 2008. *Forum*. Broj 1/3, 2012. str. 204-234.
11. Mrkonjić, Z. 'Ne može drukčije, merde!'. *Poezija*. Broj 3/4, 2007. str. 20.
12. Petrak, N. Odjednom, već neki bivši Maruna. *Poezija*. Broj 3/4, 2007. 78-79.
13. Stojević, M. Marunada ili o pitomu kestenu koji ne jede onog tko ga jede. *Poezija*. Broj 3/4, 2007. str. 72-73.
14. Sušac, K. Poznavajući Borisa. *Hrvatska revija*. Broj 1, 2008. str. 44-50.
15. Šoljan, I. Eros, Tanatos, egzil, Hrvatska : komički duh Borisa Marune. // Hrvatska revija. 8(2008), 1, str. 39-43.
16. Vukov – Colić, D. Interview: Boris Maruna – Treba li nam Papa Doc? *Vijenac*. Broj 40, 13. srpnja 1995.,
17. Vurušić, V. Zbogom, lipi moj. *Hrvatska revija*. Broj 1, 2008. str. 36-38.

11.4. INTERNET (20.09.2016.)

1. https://hr.wikipedia.org/wiki/Dijaspora
2. http://www.washingtonpost.com/wp-srv/style/features/paz.htm

12.ŽIVOTOPIS

OSOBNI PODACI:

IME I PREZIME	Marija Blajić
ADRESA	Krste Odaka 6, 23000 Zadar
MOBITEL	098/967 5405
E-MAIL	marija.blajic@gmail.com
DATUM ROĐENJA	23.01.1990.

OBRAZOVANJE:

FAKULTET	Sveučilište u Zadru – Učiteljski studij, Zadar
SREDNJA ŠKOLA	Ekonomsko – birotehnička i trgovačka škola, Zadar
OSNOVNA ŠKOLA	OŠ Smiljevac, Zadar

13.POPIS ILUSTRACIJA

Popis grafikona

Grafikon 1. Lasićev model književnosti od 1949. – 1954. 9

Grafikon 2. Lasićev model književnosti od 1955 – 1962./64. 9

Grafikon 3. Lasićev model književnosti 1964. – 1971. 10

Grafikon 4.Lasićev model književnosti 1972. – 1981. 10

Grafikon 5. Odnos književnih i neknjiževnih priloga u HR od 1951. – 1990. 12

Grafikon 6. Odnos književnih priloga, diskurzivnih oblika i kritika/prikaza/eseja u HR..... 13